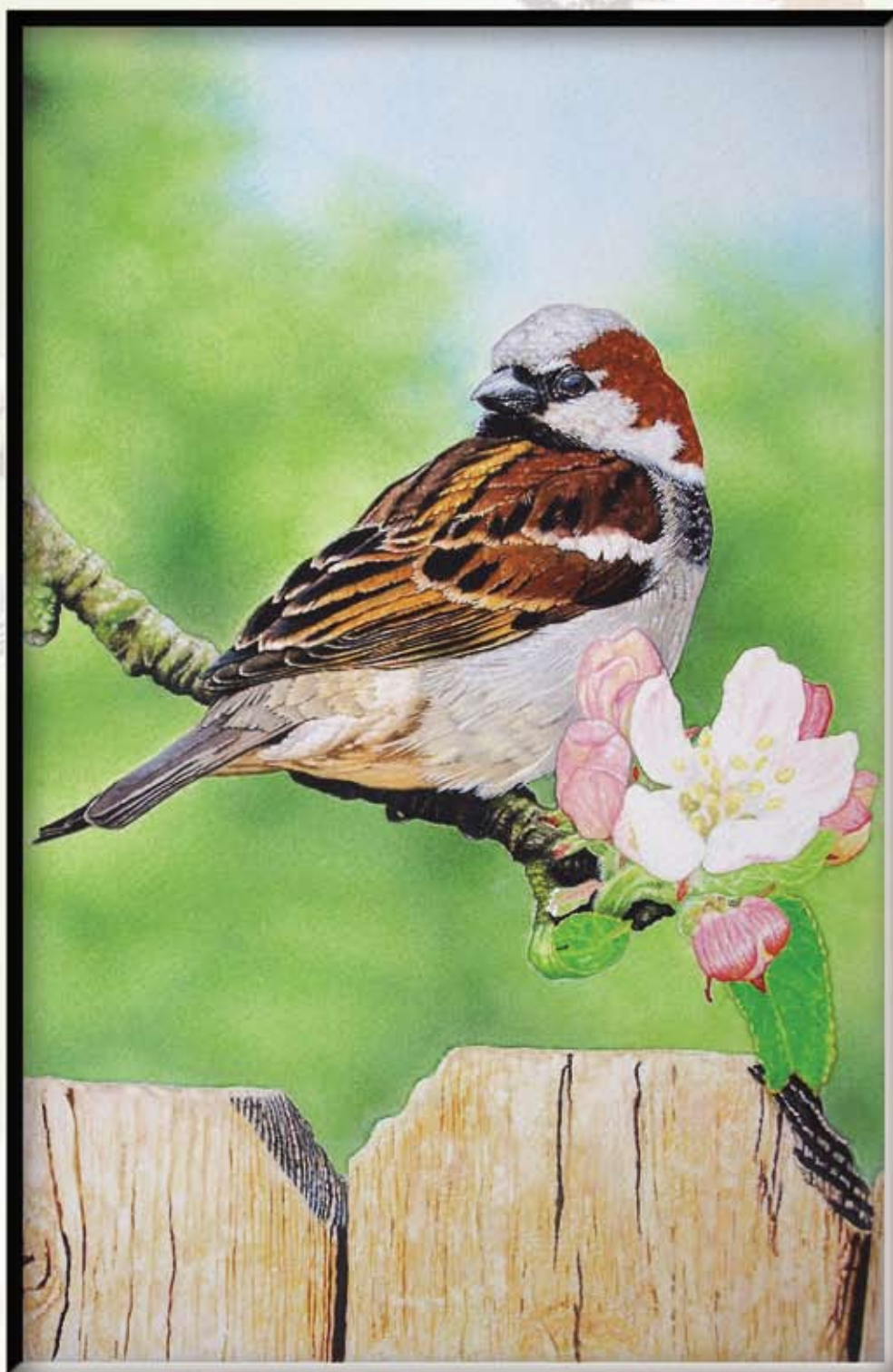

MADÁRTÁVLAT

Madártani és természetvédelmi folyóirat

XVII. évf. 1. szám – 2010/tavaszi

MADÁR HATÁROZÓ

GÖDÉNYEK (PELIKÁNOK)

Az elmúlt hónapokban több helyről is beszámoltak a madármegfigyelők, hogy gödényeket észleltek hazánk területén. Madárhatározó rovatunkban ezúttal két európai képviselőjüket mutatjuk be. A 19. század folyamán mindkét gödényfaj költött még a Kárpát-medencében, napjainkban azonban már csak rendkívül ritka kóborlóként vetődnek el hozzánk.

Rózsás gödény röpképe

Borzas gödény röpképe

Rózsás gödény

Borzas gödény

Rózsás gödény portréja

Borzas gödény portréja

A rózsás gödény (*Pelecanus onocrotalus*) és a borzas gödény (*Pelecanus crispus*) elkülönítése megfelelő körülmények között nem okozhat gondot.

Minden tollazatban jellemző különbség a szem környéke. A rózsás gödény szemét nagyobb kiterjedésű, rózsaszínes csupasz bőr veszi körül, míg a borzas gödény esetében éppen csak a szem körül található kisebb fehér gyűrű. A rózsás gödény homlokán emiatt ék alakban nyúlik le a csőrhez a fehér tollazat.

Szintén minden tollazatra jellemző a láb színe: a rózsás gödényé rózsaszín, míg a borzas gödényé szürke.

Röptükben a legkönnyebb meghatározni őket, a rózsás gödény evezőtollai feketék, ez alulról a fehér golyóra emlékeztető szárnymintázatot ad neki. Ez a különbség felülről nem annyira szembetűnő, mivel a rózsás gödény karevezőinek külső zászlaja ezüstös szürke, emiatt felülről a karevezők világosabbak.

Nyári tollazatban az öreg rózsás gödények alapszíne rózsás árnyalatot vesz fel, mellükön erősebb sárgászöld folt található. Torokzacskójuk sötétsárga.

A borzas gödények tollazata szürkés árnyalatú, torokzacskójuk a költési időszakban vöröses színű, tarkótollaik ilyenkor erősen göndörödtek.

Grafika: Kókay Szabolcs - www.kokay.hu

Kiadja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) kiemelten közhasznú társadalmi szervezet

A madárbarát Magyarországiért

1121 Budapest, Költő utca 21.
Tel: 275-62-47
Fax: 275-62-67
www.mme.hu

Főszerkesztő: Ujhelyi Péter

Munkatársak:

Bagyura János Keresztyérvédelem
Berényi Zsombor Környezeti nevelés
Fatér Imre Tűzokvédelem
Hadarics Tibor Faunisztika
Horváth Márton Parlagis-védelem
Horváth Zoltán Természetvédelem
Kaiser Mónika MME-hírek
Karcza Zsolt Vonuláskutatás
Král Attila Natura 2000
Lovászi Péter Gólyavédelem
Magyar Gábor Általános madártan
Nagy Károly Monitoring
Orbán Zoltán Társadalmi kapcsolatok
Péchy Tamás Rákospipera-védelem
Szép Tibor Általános madártan

Tudományos tanácsadók:

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park, ny. ig.)
Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Etológiai Tanszék, ny. tszvez.)
Csorba Gábor (Magyar Természettudományi Múzeum Állattára)
Csörgő Tibor (ELTE TTK, Biológiai Intézet)
Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet)
Kordos László (Magyar Állami Földtani Intézet)
Láng István (akadémikus, MTA elnöki tanácsadó)
Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növénytan Tanszék)
Papp László (akadémikus, MTA-MTM Állatökológiai Kutatócsoport)
Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

Fotográfiai tanácsadók:

J. Artyuhin • Berta Béla • Forrány Csaba
Imre Tamás • Kalotás Zsolt • Kármán Balázs
Máté Bence • Nehézy László • Novák László
Streit Béla • Suhayda László • Vizúr János

Grafikusok: Kókay Szabolcs, Matyikó Tibor,
Zsoldos Márton

Tipográfia: Góré András

Tördelés, nyomdai előkészítés: Kítaibelt Bt.
Szerkesztőségi titkár: Bányai Lászlóné
Terjesztés: Harangi István

Alapító főszerkesztő: Schmidt Egon

Felelős kiadó: Halmos Gergő az MME igazgatója

Nyomás és kötés: Korrekt Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Barkó Imre ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

Támogatóink:

A címlapon: Házi veréb – Kovács György festménye

Címlapterv: U.P.

Kéziratokkal és lapszerkesztéssel kapcsolatos információk:
www.madartavlat.hu

Első fecskék – utolsó fecskék?

Az idei év madarainak a fecskéket választotta az MME Elnöksége. A 2010-es évet a biológiai sokféleség évének nyilvánította az ENSZ. Hol találkozik a két előző megállapítás? Minden gondolkodó ember látja, hogy Földünkön eltűnőben a természet, és érti, hogy ennek következményei lesznek. Az év madara kampánnyal egyesületünk a közvélemény figyelmét kívánja felhívni a madár- és természetvédelem aktuális kérdéseire. Napjainkban már az olyan gyakorinak mondott madárfajok is védelemre szorulnak, mint a fecskék, ami azt mutatja, hogy nagy a baj. A *Madártávlát* tavaszi számában bemutatjuk, hogy a fecskék állománya hogyan csökken, és mit tehetünk magunk ezen fajok védelméért.

De nem csak a fecskékkel vannak problémák. Többet kell tennünk! Mert a természet (benne a biológiai sokféleséggel) nem egy röpké útjára, ahova hétvégén el lehet menni, nem egy elkerített park, ahol megcsodálhatjuk azt, ami megmaradt. Mi is a természet részét képezzük, így sorsunk is függ attól, hogy miképpen bánunk vele.

Többet kell tehát tennünk! Mert hiába tesznek a kormányok nagyívű vállalásokat, hogy megállítsák a biológiai sokféleség csökkenését, minden adat, minden tanulmány azt mutatja, hogy érdemi eredményt az emberiség még nem tud felmutatni.

Eltűnik a természet!

Mi tehetünk róla!

Tegyünk ellene!

Ma már szinte mindenki tudja, hogy mi az a klímaváltozás. Nagyon nehezen jut el a döntéshozókig az üzenet, hogy most már lépni kell, de talán van remény. Vajon hányan értik igazán, hogy a biológiai sokféleség eltűnése (vagy fogalmazzunk egyszerűbben: a természet pusztulása) mit jelent, és miért kell lépniük? A fajok eltűnése, az élőhelyek pusztulása és az ökológiai rendszerek felborulása a klímaváltozással legalábbis egyenértékű probléma, és jelentős mértékben összefügg vele.

A fecskék éve és a biológiai sokféleség éve jó alkalom arra, hogy felelősséget vállaljunk a természet részéért. Kedves tagtársaim! Használjuk ki ezt együtt, és értsük meg minél többekkel, hogy a természet részei vagyunk! Saját érdekünk is, hogy megvédjük, és egy élhetőbb világot teremtsünk. Segítsenek, hogy a döntéshozóink itt Magyarországon és az Európai Unióban ne csak megértsék ezt az üzenetet, hanem hajlandóak és képesek legyenek többet tenni! Az iparosodott társadalmak széndioxid-kibocsátásának korlátozása nagyon fontos cél. *De önmagában kevés! Többet kell tennünk! Valóban állítsuk meg a természet eltűnését!*

Halmos Gergő

A tartalomból

A FECSKÉK ÉVE

4

8 PANNON CSAPATÉPÍTŐ NAP

10

VESZÉLYES VÁNDORUTAK

12

26 A PARTIFECSCKE

22

MINDENNAPI
FECSKÉVÉDELEM

36

MADÁRMEGFIGYELÉS
GYEREKEKKEL

MOZGALMAS TAVASZ
A SINKÁR-TAVON

A fecskék éve

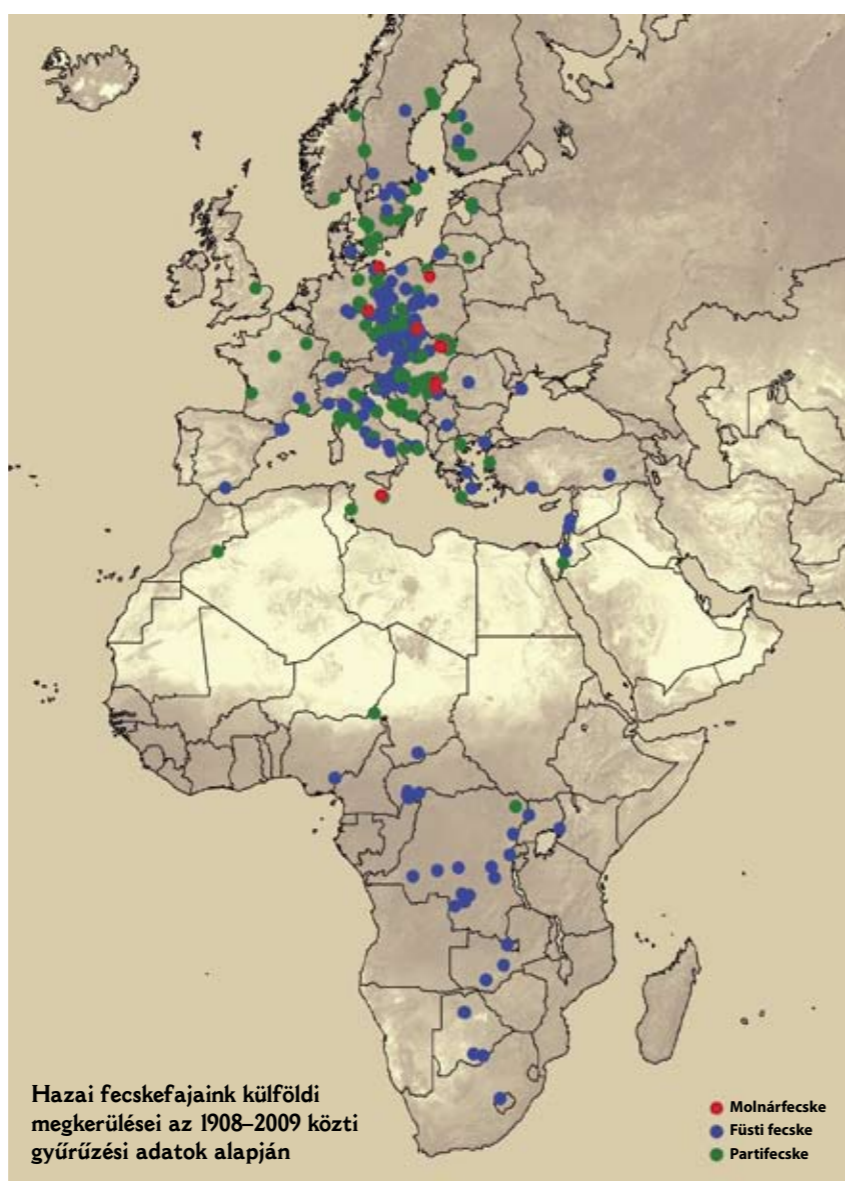
– a vonuló madarak természetvédelmi problémái

Idei fecskvédelmi programjainkkal fel kívánjuk hívni a figyelmet a gyakori, hosszú távú vonuló madárfajok csökkenésére és az ezek háttérben húzódó problémákra, lévén hazai fecskefajaink mindegyike Afrikába a Szaharán túli területekre vonul telelni és állományuk csökkenő.

A mérsékelt övön a vonuló madarak a madárdiverzitás 80%-át teszik ki, így természetvédelmi problémáik és az ezek megoldására tett lépések a világnak ezeken a területein felölelik a madárvédelem kérdéseinek nagy részét. Becslések szerint évente 2,1–5 milliárd madár vonul a Palearktisz–Afrika vonulási rendszerben. A vonuló madarak védelme különösen összetett feladat, mivel a problémák, amelyekkel szembesülnek, egymástól távol lévő területeken, és az év különböző periódusaiban jelentkeznek.

HOSSZÚ TÁVÚ VONULÓK PROBLÉMÁI

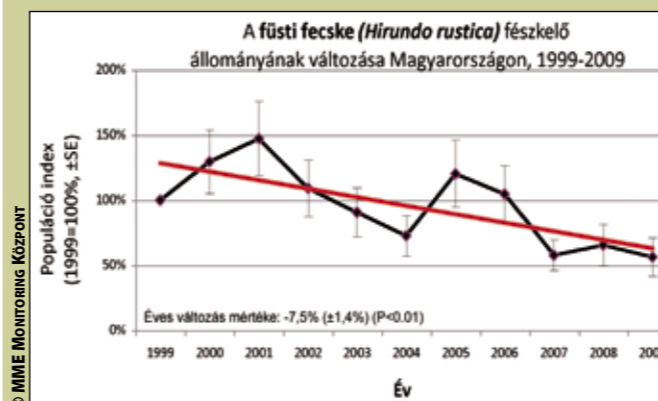
Az 1960–1970-es években irányult először jelentős figyelem a hosszú távú vonuló madárfajok drasztikus állománycsökkenéseire, és azok lehetséges okaira. Ebben az időszakban a Száhel-övezet nyugati részén tapasztalható nagyon száraz évek (1968–1973, 1983, 1984, 1990) után Nyugat-Európában egyes fajok állományában akár 70%-os csökkenés is mutatkozott. Ennek a felismerésnek az egyik emblemikus első publikációja „Where have all the whitethroats gone?” címmel hívta fel a figyelmet a mezei poszáta (*Sylvia communis*) egyedszámának rohamos csökkenésére, és ennek lehetséges következményeire.

© MME Madárgyűrzési Központ

Füstifecské

A **füstifecské** jellegzetes, felül nyitott sárfészkeit elsősorban istállók, jószágállások, mezőgazdasági épületek esőtől védett részeire építi. E faj erősen kötődik az állattartáshoz;

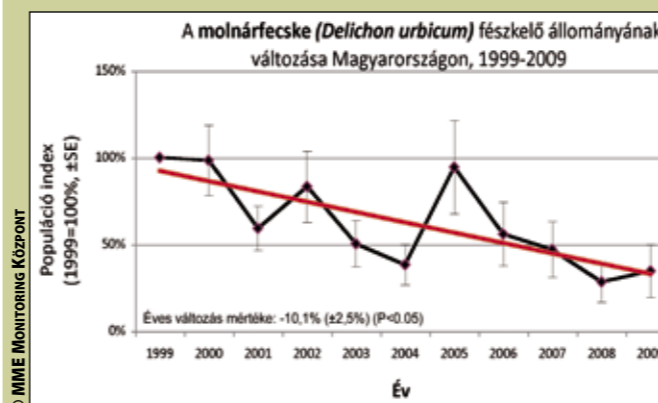
© MME Monitoring Központ

a csökkenő állattartás miatt (kevesebb a táplálék a fiókabetetési időszakban) fokozatosan elnéptelenednek egykori élőhelyei. Állományát gyérítheti a közvetlen emberi pusztítás és a fokozottabb zavarás a fészkelőterületen, valamint különféle vonulási, telelési és táplálékproblémák.

Molnárfecské

A **molnárfecské** jellegzetes, zárt, csak egyetlen bebúvó nyílással ellátott sárfészkeit kevésbé vidékies környezetben, akár nagyvárosok panelházainak esőtől védett részeire építi. A füstifecskével összehasonlítva jóval kevésbé kötődik közvetlenül az állattartáshoz; a leginkább városiasodott (urbanizálódott) fecskefajunk.

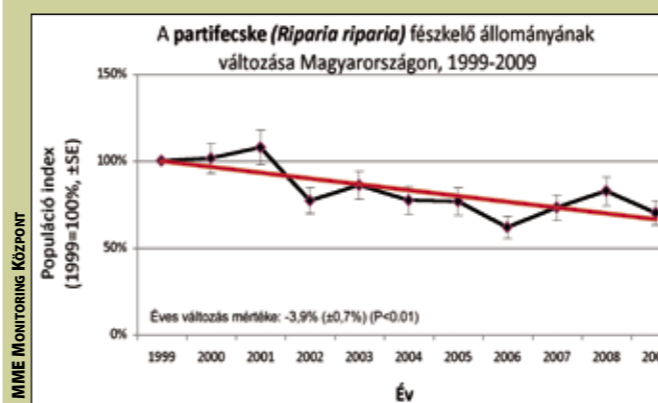
© MME Monitoring Központ

A városok túlnyomórészt beton, aszfalt és térburkolat fedte környezetében nehézségbe ütközhet a fészkekanyag megelégedése, továbbá nehezebb lehet megfelelő helyet találnia a modern felületkezelésű épületeken. Rokonaihoz hasonlóan csökkenthetik állományát a rendkívüli időjárási körülmények a fészkelőterületen, valamint a vonulási, telelési és táplálékproblémák. Nincsenek adatok a pontos telelési területéről.

Partifecské

A **partifecské** maga vájta 30–80 cm hosszú fészkeküregét folyópartok, homokbányák függőleges oldalába készíti. Telepesen fészkel, egy-egy alkalmas helyen akár több ezer pár is. Állományát károsan befolyásolhatja a megfelelő fészkelőhelyek számának apadása, az illegális emberi pusztítás és zavarás, a ragadozók predációja, a rendkívüli időjárási körülmények a fészkelőterületen, valamint a vonulási, telelési és táplálékproblémák. A három hazai fecskefaj állománya közül a partifecskéé a legfenyegetettebb. Nincsenek adatok a pontos telelési területéről.

© MME Monitoring Központ

A három hazai fecskefaj állománya közül a partifecskéé a legfenyegetettebb. Nincsenek adatok a pontos telelési területéről.

© Könyv Szabó Cs. Grafikai

Gyülekező füsti fecskék

Azóta sok faj esetében volt tapasztalható jelentős csökkenés, és egyre több adat áll rendelkezésre az állományváltások elemzésére. Az utóbbi időszakban készült tanulmányok az európai madárfajok állományváltásainak elemzése során arra az eredményre jutottak, hogy általánosságban a hosszú távú vonuló madárfajok állománya jobban csökken, mint az állandó (nem vonuló) vagy rövid távú vonuló fajoké. Ezt a képet az utóbbi időben hazai adatokon végzett elemzések is alátámasztják.

A megfigyelt állománycsökkenések hátterében számos ok állhat: élőhelyvesztés, illetve az élőhelyek minőségromlása a költő- és telelőterüle-

teken, a megfelelő pihenőhelyek eltűnése a vonulási utakon, vadászati nyomás Dél-Európában és Észak-Afrikában, sok egyéb emberi hatás, mint például az infrastruktúra (utak, elektromos hálózatok, szélérőművek, magas építmények) közvetlen pusztító hatása és a klímaváltozás. Ezek a tényezők hathatnak a költőterületeken, a vonulási útvonalakon és a telelőterületeken egyaránt, így pontos értelmezésük nagyon összetett feladat. Amikor költőterületi hatásokról beszélünk, figyelembe kell vennünk, hogy Európa jelentős

Molnárfecske-fiókák

© ORBÁN ZOLTÁN

része már évszázadok, sőt évezredek óta kultúrtáj, azaz a jelenleg megfigyelhető változások már olyan madárállományokban következnek be, amelyek valamilyen szinten emberi behatásra alakultak. Ennek ellenére a legkiemelkedőbb hatás továbbra is a megmaradt (kevés) természetes élőhely feldarabolódása és eltűnése, valamint az élőhelyek általános állapotának további romlása. Az egyik ilyen jól vizsgált és aggodalomra okot adó jelenség a mezőgazdasággal kapcsolatos. Nyugat-Európában az Európai Unió közös agrárpolitikájának bevezetése az intenzív mezőgazdaság további terjedését segítette elő, aminek következménye a mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő fajok állományának drasztikus csökkenése volt. Az állománycsökkenéssel összefüggő legfőbb tényezők a természetlag-növelés, a szegélyek eltűnése és a gyepek feltörése. A mezőgazdasági környezetben költő fajok sokszor a telelőterületeiken is az élőhelyváltozással leginkább érintett száraz, nyílt területekhez kötődnek, így a legveszélyeztetettebb csoportot alkotják. Meg kell említeni, hogy sok faj esetében a mezőgazdasági termelés mellett a területek felhagyása is jelentős probléma, ami elsősorban a külterjes állattartás jelentős visszaszorulásával van kapcsolatban.

© MÁTE BENCE

© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELEI

Molnárfecske-kolónia

© LOKI CSABA

Molnárfecske

© CSONKA PÉTER

Partifecske

Molnárfecske

ÁLLOMÁNYVÁLTOZÁSOK

A Magyarországon fészkelő három valódi fecskefaj: a füsti fecske, a molnárfecske és a partifecske hosszú távú vonuló, vándorlási útvonalai átszelik a Szaharát, ismert telelőterületeik Közép- és Dél-Afrikában vannak. Hazánkban a Mindennapi Madaraink Monitoringja (MMM) és a partifecske fajspecifikus monitoringadatok alapján a fecskék állománya évente 4-10%-kal csökken.

Az őszi és tavaszi vonulás, illetve a telelőterületen töltött hónapok alatt a madarakat érő negatív hatások jelentős része közvetlenül vagy áttételesen időjárási anomáliákkal: viharokkal, napokig-hetekig tartó hűvös, csapadékos időszakokkal vagy éppen ellenkezőleg, szárazsággal, és az ebből következő táplálékhiánnyal függ össze.

Mindhárom fecskefajunk globális elterjedési területe óriási, 25-50 millió km², és állományaik is 50-300 millió párra becsültek. Tehát e fajok világállományát kipusztulás nem veszélyezteti. A populációs trendeket illetően óriási elterjedési területet elfoglaló fajoknál nagyon nehéz becsülni, de minden információ azt mutatja, hogy ezek az amúgy hatalmas példányszámok folyamatos csökkenést mutatnak. Ez az információ azért is fontos, mert az ilyen gyakori madárfajok tendenciózus állománycsökkenése a környezet általános állapotának folyamatos romlását indikálja.

Halmos Gergő,
Nagy Károly,
Szép Tibor

Pannon csapatépítő nap az MME fenékpusztai madárgyűrűző és madármentő állomásán

Különösen a nyugat-európai cégek magyarországi leányvállalatainál elvárás (a polgári társadalmakban immáron hagyománnyá vált működési forma mintájára), hogy a munkatársaik vegyenek részt társadalmi felelősségvállalási (CSR - Corporate Social Responsibility) programokon. A CSR lényege, hogy a vállalatok dolgozói, mintegy felajánlott önkéntesmunka-támogatásként, segítsenek a civil vagy jótudó szervezeteknek ellátni feladataikat. A CSR alkalmat teremt arra is, hogy a cégek túlnyomórészt irodai munkát végző vezetői és beosztottai a megszokott munkakörülményeken kívüli helyzetekben is megismerjék egymást, összekovácsolódva hatékonyabb munkaközösséget alkothassanak.

A RÉSZTVEVŐK ÉS A SZERVEZŐK

A Pannon – az Outcome Magyarország Zrt. szervező együttműködésével – évek óta rendez tréningeket, csapatépítő programokat. Az első évben még csak önkéntes vállalás volt, de 2007-től már belső előírás, hogy a csapatépítő programok mindenképp tartalmazzanak társadalmi felelősségvállalással kapcsolatos elemeket is. 2007–2008-ban főként a gyermekekkel összefüggő projektek (pl. EU-szabványos játszótérek) élveztek elsőbbséget, 2009-ben pedig a környezet- és természetvédelem került a

© MOLNÁR V. ATTILA

fókuszba, összhangban a Pannon környezetvédelemmel kapcsolatos más kezdeményezéseivel.

Ennek megfelelően a Pannon Fejlesztési Igazgatósága (DD – Development Directorate), az Outcome Zrt. szervezésében, csapatépítő tréninggel egybekötött önkéntes munkán vett részt a Balaton mellett 2009 őszén. Az első nap programjában szakmai rendezvények, workshopok és csapatépítő tréningek szerepeltek a keszthelyi Helikon Hotelben. A második napon a 80 dolgozó az MME fenékpusztai madárgyűrűző és madármentő állomásán és környékén dolgozott a Pannon Társadalmi Felelősségvállalás Programja keretében.

MIKÉNT ZAJLOTT A TEREPI NAP?

A 80 önkéntes öt munkacsoportban dolgozott:

- szemétszedés a Balaton-felvidéki Nemzeti Park területén, az állomás közelében a vasút és a bicikliút mentén;
- a Zala-torkolat hínármentesítése;
- információs táblák készítése;
- egy hazai őshonos orchideafaj élőhelykezelése a tájidegen növényfajok irtásával;
- kilátóépítés a gyűrűző állomáson.

Mielőtt a csapatok munkához láttak, a tréninget szervező Outcome rádióadó-vevővel felszerelt munkatársai

ismertették a feladatokat, a biztonsági és természetvédelmi előírásokat. Utóbbi különösen a ritka hazai orchideafaj, a védett poloskaszagú kosbor élőhelyének helyreállításában tevékenykedők számára volt kiemelkedő fontosságú, hogy tudják, mely növényeket nem szabad eltávolítani.

Az időjárás nem volt túlzottan barátságos, a megerősödő szél esővel párosult, ami nehezítette a munkát. Különösen a Zala-torkolathoz hínármentesítési céllal kenuval induló csapat számításait húzta át, az erős hullámszabványban a borulékony hajók sorra felborultak, a benne ülők a vízbe estek és teljesen átáztak, így ez a programpont már az elindulásakor megtorpedózódott. A hangulatot azonban ez sem rongthatta el, az ázott csapattagok saját és kölcsönkapott váltóruhába öltöztek, és másik csoportokhoz csatlakoztak.

Az eső a szárazföldi akciókat kevésbé zavarta, amit az eredmények is jól szemléltettek. A szemétszedő csapat 30 zsáknyi, és több nagyobb darab (autógumik, rozsdás vasak, lavórok stb.) illegálisan lerakott hulladékot gyűjtött össze. Az élőhelykezelési csoport is eredményes volt, jókora területet tisztított meg a kosborok számára kedvezőtlen beerdősülést okozó cserjéktől, akácjulatától.

A legvidámabb a kézi gravírozógéppel információs táblákat készítő csapat volt, mivel a marófej forgatásához szüksé-

ges erőt egy kézi tekerő folyamatos és gyors forgatásával lehetett csak biztosítani. Gyorsan kiderült, hogy kiben van elég szufia ehhez a nem könnyű, hátat és tüdőt szaggató munkához, és mondani sem kell, hogy a tekerő emberek gyakran váltották egymást. A feladatot nehezítette, hogy a munkadarabokat a gravírozás előtt még méretre kellett vágni, ami a társaság fűrészhöz nem szokott tagjai számára igazi kihívást jelentett. Valószínűleg ezeknek a nehézségeknek tudható be, hogy az információs táblák rövid időn belül már nem csak gravírozóval, de a sokkal hagyományosabb vésős és kalapácsos módszerrel is készültek.

A legnagyobb munka a kilátótornyot építő brigádra hárult. A szükséges anya-

betekintést kaphattak a madárvonulás kutatás, a madárbefogás és -gyűrűzés rejtelmeibe. Az esős, szeles idő ellenére sok madarat sikerült befogni, így az érdeklődők számos faj egyedeivel találkozhattak testközelből. A Pannon jótudó munkanap egyik fénypontja a közös ebéd, a bográcsban főtt halászlé elfogyasztása volt, ahol a résztvevők megmutathatták egymásnak a munka közben szerzett vízhólygaikat, és ahol „végre” mindenki értesülhetett a csónakos brigád vízbe borulásáról.

A nap zárásaként a munkacsoportok beszámoltak saját tevékenységükről, majd a résztvevő Pannon, a szervező Outcome, és a vendéglátó MME madárgyűrűző állomás képviselői összegezték

gokat és eszközöket a Pannon biztosította, ezzel mint tárgyi adománnyal támogatva az állomás munkáját, ehhez tették hozzá a résztvevők egyéni energiájukat, munkájukat. Az elkészült torony fontos szerepet tölt be az állomás évi több ezer vendégének kiszolgálásában, és a szakmai munkát is segíti az innen elvégezhető megfigyelések lehetővé tételével.

Az állomás dolgozói a munkacsapatokat forgószínpad-szerűen bemutató madárgyűrűzési programmal várta, ahol a Pannon és az Outcome munkatársai

a tapasztalatokat. Végül apró ajándékokat cseréltünk, a Pannontól sapkákat kaptunk, az MME helyi csoportja pedig tűzzománc kitűzőket ajándékozott a cégek munkatársainak.

Köszönjük a támogató Pannon, a szervező Outcome és az MME Zala megyei helyi csoportja munkatársainak: Paprika Anikó és Benke Szabolcs madárgyűrűzőknek, valamint Darázs Zsoltnak a nagyszerű munkát!

Orbán Zoltán

© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELE

Madármegfigyelés gyerekekkel

Kisgyerekekkel kirándulni, a természetet megfigyelni fantasztikus élmény, ráadásul sokat tanulhatunk tőlük arról, mit jelent teljes odaadással és kíváncsisággal tanulmányozni valamit. A kicsik még minden újdonságra nyitottak, elvarázsolják őket a természet apró titkai, és az élmények hatására később is figyelemmel lesznek a környezet és természet iránt.

Az MME szervezeten a *Madarász Ovi* és *Madarász Suli* programjait kínálja a gyerekeknek, ezeken kívül egy-egy csoport számára madárgyűrzési bemutató szer-

vezésében is segítenek, de a kertben vagy parkban sétálva hasonlóan sok megfigyelni való kínálkozik. (Érdeemes kéznél tartani a határozókönyveket, mert utólag, emlékeztetőből sok részletet nehéz felidézni.)

Lassan kell mozognunk, meg-megállva, csendben hallgatózni, hogy a körülötünk mozgó, neszező madarak ne érezzék veszélyben magukat. Télen és kora tavasszal a bokrok alatt keresgélő fekete rigókat, vörösbegyeket figyelhetjük, az ágakon a széncinegék és verebek ugrálnak, a sűrű bozót hangos lehet a csiripeléstől. A fák

törzsén és ágain a cinegék, csuszkák, harakályok és mókusok láthatók, ha kitaróan figyelünk alig mozdulva. Több kisgyerek esetén a lassúság és mozdulatlanság a legnehezebben betartható szabály; magyarázzuk el nekik, miért van szükség erre.

A forgalmasabb parkokban közelebb tudunk menni a madarakhoz, megszokták már az embert, sőt néha olyan bátrak is akadnak (például a cinegék közt), amelyek kézből is elfogadják a finom falatokat – diót, napraforgót.

A természet tavaszi ébredésével együtt

a madármegfigyelés lehetőségei is gyarapodnak, ahogy elkezdődik a vonulás, majd területfoglalás és fészkelés. A Helyi Csoportok programjai megszaporodnak, hasonlóan az óvodák-iskolák érdeklődő telefonhívásai is.

A családjukban a lelkes ifjú madárbarátok mesélik az élményeiket, aztán jönnek a kérdéssel-kéréssel, tudunk-e szervezni madárgyűrzési bemutatót az ovis csoportnak vagy iskolai osztálynak. Tavaly tavasszal a tanítónők egymásnak is

továbbadták az információkat és a telefonszámomat, így majdnem egy héten át tartottak a bemutatók.

Már az idei évre is jelentkeztek újabb osztályok.

A gyűrzési bemutatók nyomán új tagokkal bővült az Egyesület, több osztálytárs csatlakozott, és velük valószínűleg a családjuk környezetéhez-tervezettséghez való kötődése is erősödött.

Az óvodák-iskolák pedagógusai és vezetői szívesen részt vesznek az MME akci-

óiban (például a *Madárbarát kert* programban, vagy különféle madarász rendezvényeken), együttműködnek a környezeti nevelési munkánkban, néha csak egy kis tájékoztatás és motiváció hiányzik ehhez.

Az MME környezeti nevelési munkájáról a honlapon (www.mme.hu), a *Madarász ovi* programról pedig az interneten is látható „*Arpi bácsi fiókái*” című filmből lehet többet megtudni.

Druzbaczký Ildikó

© GOR ADAM

Atalantalepke

VESZÉLYES VÁNDORUTAK

– kockázatos vonulások az állatvilágban

A vonulás (*migráció*) az élőlények tömeges, irányított elmozdulása. Pontatlan a meghatározás, gondolnánk, hiszen az általunk legjobban ismert vonulók viszsza is térnek a kiindulási helyre, ahogy azt a füstű fecskék (*Hirundo rustica*) teszik tavasszal. Akadnak olyan fajok is, például a hazánkban is

honos atalantalepke (*Vanessa atalanta*), amelyek esetében a Kárpát-medencében megjelenő egyedek nem azok, amelyek elindultak, hanem utódaik, vagy az utódok utódai.

A vonulások ismétlődhetnek napi ritmussal, évszakok szerint, az elmozdulás hossza pedig a békák néhány száz méteres, ám annál kockázatosabb utazásától a tengeri madarak maratoni repüléséig terjedhet. A vonulás világrekorderének sokáig a sarki csértlé (*Sterna paradisaea*) tartották; ez a 75-85 gramm tömegű madár évente

Útra kelni sosem veszélytelen, ám egy alkalmatlanná váló élőhelyen egy helyben maradni ugyanígy kockázatos a túlélés szempontjából. A fajok az évezredek során bonyolult vonulási stratégiákat alakítottak ki, igazodva az éghajlati és földrajzi viszonyokhoz. A vándorló állattömegek megjelenése a bőség időszakát jelenti a ragadozóknak, vagy éppen az embernek. Írásunkban a leghosszabb, legkockázatosabb állati vonulások közül gyűjtöttünk egy csokorra valót, válogatva a természetesen és az ember „jóvoltából” jelentkező veszélyforrások között.

az Északi- és a Déli-sarkkör közötti távolságot a kontinensek partvidékei mentén kétszer megtéve, oda-vissza több mint 38 000 kilométert repül. Néhány éve azonban egy, még a csérlénél is hosszabb vonulást regisztráltak: a szürke vészmadarak (*Puffinus griseus*) Új-Zéland és a Csendes-óceán északi része – Kalifornia, Alaszka, illetve Japán – közötti utat évente kétszer teszik meg, s a rájuk szerelt jeladók szerint a megfigyelt madarak 64 000 kilométert repültek egy évben.

Az állatvilág csaknem valamennyi csoportjában, a mikroorganizmusoktól égé-

© SIMÁN LÁSZLÓ

A vonuló gnúcsordák számára komoly veszélyforrást jelent a vízen való átkelés...

szen az emlősökig találunk vonulókat. Évről évre állatok milliói indulnak útnak a világ minden táján, külső körülmények és jórészt ismeretlen belső programok bonyolult rendszere által vezérelve, szédületes tájékozódási képességről téve tanúbizonyságot. Időtlen idők óta rendszeresen megjelennek, időznek egy darabig, majd továbbállnak hagyományos telelőhelyek, táplálkozóterületek vagy szaporodóhelyek felé, átszelve sivatagokat, tengereket, hegyláncokat – vagy csak egy forgalmas útszakaszt.

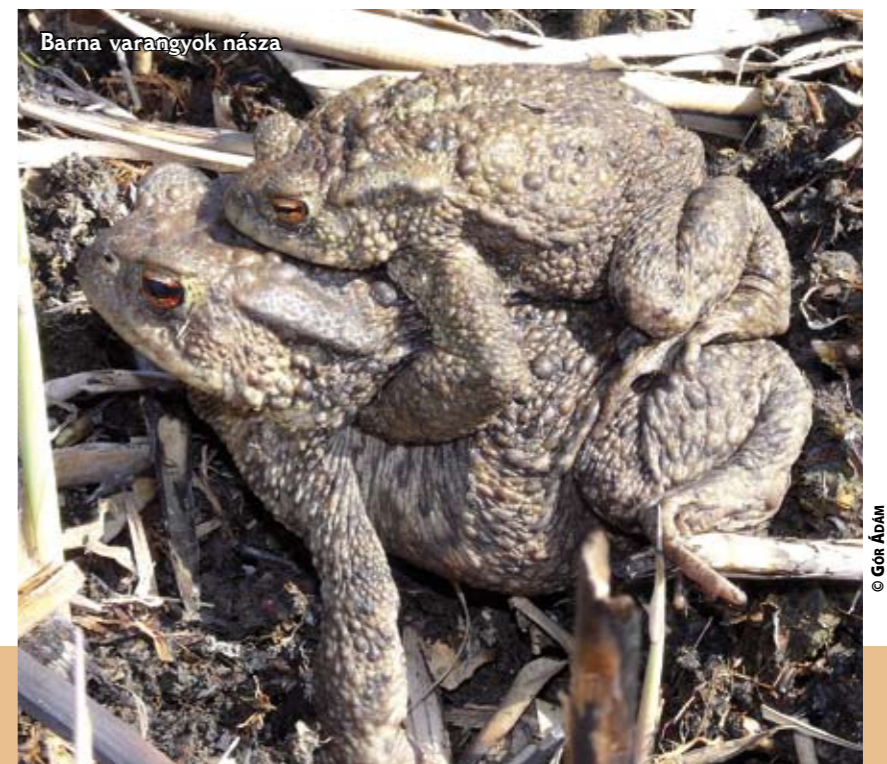
A megpróbáltatások egy része, így az útvonal földrajzi adottságai, a ragadozók jelenléte, de még a jellemző klimatikus viszonyok is állandóak vagy lassan változnak, éppen ezért kalkulálható veszélyforrások, míg a gyorsan megváltozó környezeti feltételek kifejezett sokként érik az élőlényeket, túllépnek azok alkalmazkodóképességének határán, és közvetlen veszélybe sodorják nem csupán a vándorló egyedeket, de az egész hagyományos vonulási rendszert. Nem nehéz kitalálni, hogy utóbbi sokkok gyakran kötődnek az ember környezet-átalakító tevékenységéhez.

A vonulás veszélyességét egy adott élőlény szempontjából megítélni merész próbálkozás, mégis, a bemutatott példák talán segítenek megérteni a különböző migrációs stratégiák működését, és újfent rávilágítanak az élő rendszerek stabilitására és törekenységére.

Életveszélyes átkelés

A kétlétűek jó része a szárazföldön a talajban, közel hibernált állapotban vésze-

li át a téli hónapokat. A hazai varangyok, ásóbékák és a bajszosbékák közé tartozó fajok az enyhébb és csapadékos kora tavaszi éjszakákon csapatosan vonulnak a vízállások területére párosodni és petézni. Szezonális vonulásuk mindössze néhány száz méter, a forgalmas utakon átkelő, lomhább mozgású békák – különösen a 3-4 viaskodó hímet a hátukon cipelő nőstény barna varangyok (*Bufo bufo*) – mégis százával esnek áldozatul

Barna varangyok násza

© GOR ADAM

Füstű fecske

© KÓKAY SZABOLCS

A denevérek vonulásának vizsgálatában is segítséget jelent a gyűrűzés

© BHARI ZOLTÁN

az őket elgázoló autóknak. E hazánkban és a világ más országaiban is jelentkező probléma megoldása nem egyszerű, ugyanis az utak alá épített békaalagutak sokszor nem működnek megfelelően, az alacsonyabb hőmérséklet miatt a kételtűek az aluljárókban rekedhetnek. A tavaszi „békamentő akciók” jelentősen mérséklék a békapusztulásokat, egyben lehetőséget biztosítanak egy-egy terület békaállomány-változásainak követésére is. A békák persze a visszaúton is ugyanígy veszélyben vannak, sajnos azonban ez sokkal ráérősebben, kevésbé szinkronizáltan zajlik, így a mentés is nehezebb.

A szélerőmű-parkok áldozatai

A zöldenergia-termelő berendezések közül a szélerőművek bizonyosan a legnépszerűbb megoldások közé tartoznak, éppen ezért azok élővilágra gyakorolt hatása világszerte aktuális kérdés, és sokszor megosztja a környezetvédőket is. A turbinák vonuló madarakra gyakorolt negatív hatásait korán felismerték, de az éjszaka vonuló denevérekkel kevesen számoltak. A denevérek azon kevés állatcsoportokhoz tartoznak, ame-

lyek azért vándorolnak, hogy arra alkalmas helyen téli álomba merülhessenek. A Földünkön előforduló több mint 970 denevérfaj döntő többsége a trópusokon él, ahol nem különülnek el markánsan az évszakok. Ezek a fajok ritkán vándorolnak. A téli és a nyári szálláshely között főleg a mérsékelt éghajlaton élő denevérek repülnek. Az amerikai Nyugat-Virginia államban, az Appalache-hegység gerincére telepített szélerőmű-parkoknál a zoológusok megfigyelései szerint denevérek ezreit ütik agyon a rotorlapátok.

Az eddigi vizsgálatok azt mutatják, hogy a szaporodási időszakban a veszély jelentéktelen, de a nyár végén, és ősszel vonuló denevérek – ismeretlen okból – a gyorsan mozgó lapátok közelébe repülnek, és elpusztulhatnak. Az Amerikai Geológiai Szolgálat (USGS) kutatási eredményei alapján egyes denevérfajok különösképpen veszélyeztetettek, ugyanis a 100 méter magas, közel 80 méter lapátmértőjű turbinák, úgy fest, vonzerőt jelenthetnek az apró emlősök számára.

Magyarországon 26 denevérfaj él, ezek ősszel és tavasszal kisebb-nagyobb távolságokat tesznek meg. A legismer-

tebb hazai, nagy távolságra vonuló képviselőik a rőt koraidenevér (*Nyctalus noctula*) és a törpedenevér-fajok (*Pipistrellus* spp.), amelyek valódi, északkelet-délnyugati irányban vonulók. Egy koraidenevér tartja a denevérek között a távrepülés rekordját Európában 2347 km-rel, itthon esetenként több száz kilométert is megtesz. Hazánkban a működő szélerőművek száma mindössze néhány tucat, de számuk várható növekedése a fenti okokból szükségessé teszi körültekintő vizsgálatokat elvégzését.

Halálos légi csomópontok

A mediterráneumon átvonuló eurázsiai madarak számára a közvetlen emberi hatások közül (élőhelyük zsugorodása mellett) minden bizonyosan a több száz éves hagyományra visszatekintő, egyes országokban máig „űzött” tavaszi és őszi madárvadászat jelenti a legnagyobb veszélyforrást.

Mivel a költöző fajok vonulásuk során lehetőleg a szárazföld felett haladnak, s csak az elkerülhetetlen szakaszokon repülnek a nyílt vizek fölött, tavasszal és ősszel az Ibériai-félsziget és Gibraltár,

az olasz csizma, a Boszporusz, illetve a Földközi-tenger egyes szigetei fölött az égbolt forgalmas madárátkelővé válik. Cipruson, Máltán, Görögországban és más, földközi-tengeri országokban évente madarak (barátkák, vörösbegyek, fülemülék, rigók, fürjek, vadgerlék) tízezrei esnek áldozatul, köztük számos, fokozottan védett ragadozó faj: kerecsensólymok (*Falco cherrug*), kék vércsék (*Falco vespertinus*) is. Az ehhez hasonló direkt hatások, más veszélyforrásokkal (például a vonuló madarak számára pihenőhelyül szolgáló tavak beszennyeződése, kiszáradása) kiegészülve olyan akadályokat gördíthetnek egy-egy faj vonulásának útjába, amelyek egész vonulási rendszerek működését akaszthatják meg.

A vonulás vámszedői

A dél-afrikai és madagaszkári telet-területekről az Égei-tenger szigeteire áprilisban visszaérő Eleonóra-sólymok (*Falco eleonora*), a többi, költőhelyére érkező madárfajjal ellentétben nem sietnek a családalapítással. A szárazföld és a szigetek belsejében töltik idejüket rovarokra vadászva augusztus elejéig. Ekkor a madarak telepekben építenek fészket a szigetek elérhetetlen sziklái, s mire a fiókák kikelnek a felnevelésükhöz szükséges táplálék is megérkezik: költőterületükről dél felé vonuló kimerült énekesmadarak lepik el a szigetvilágot folyamatosan, könnyű prédát biztosítva a sólymok számára. Az egy telepen fészkelő madarak gyakran közösen indulnak vadászatra, kötelékben repülve kiterjedt élő csapdát alkotnak, amelybe egyes adatok szerint évente mintegy 10 millió apró énekesmadár kerül be, köztük poszáták, gébicsek, fecskék és légykapók. A sólymok táplálékmaradványainak vizsgálata amúgy nehezen megfigyelhető énekesmadárfajok vonulási útvonalairól szolgálhat meggyőző bizonyítékokkal.

Királylepkék trónfosztása

A vonuló halakhoz hasonlatosan a tarkalepkék családjába tartozó újvilági királylepkék (*Danaus plexippus*) is az „egyszeri visszatérés” típusú vonulást hajtja végre minden évben Kanada és közép-mexi-

Királylepkék

© LACZIK DÉNES

kói telelőhelye között. A több tízmillió színpompás rovar vonulása egyike a leglátványosabb természeti jelenségeknek, a hőmpölygő narancsszínű lepkéfelhők ezrével vonzák az érdeklődőket. Az ilyen típusú vonulás genetikai háttere és navigációja még a madarakénál is nagyobb kérdés, hiszen itt az útvonal megtanulására egyáltalán nincs mód. A kutatások szerint csaknem 5000 km hosszú vándorlásuk során a lepkék a napfény UV-spektrumának változása alapján tájékozódnak. A királylepkék telelőhelye a mexikói Michoacán tartományban alig több mint 200 km²-es területen található, amelynek egy része bioszféra rezervátum. A Kansasi Egyetem kutatói nemrégiben arra hívták föl a figyelmet, hogy veszélyben a királylepkék vonulása: a védettség ellenére a növekvő kereslet miatt a fenyők egyre terjedő illegális kitermelése közvetlen veszélyt jelent a lepkékre – a tarra vágott területek nem nyújtanak védelmet a rovarok számára, és a lepkék milliói pusztulnak el a hideg, szeles időjárásban. A telelőhelyek megszűnésével egy időben a lepkék nyári szaporodó területei is zsugorodnak az intenzív művelésű mezőgazdasági területek terjeszkedésével. Királylepkék élnek még Ausztráliában és Új-Zélandon, valamint Európában a Kanári-szigeteken és Madeirán, vándorlásaik során Spanyolországban, Oroszországban és Svédországban is megjelennek.

Nehézsúlyú vándorok

Az emlősök közül a legnagyobb távolságot a hosszúsárnyú bálnák (*Megaptera novaeangliae*) teszik meg vándorlásuk során. A hosszúsárnyú bálnák a Föld minden óceánjában megtalálhatók. Egy 10-25 ezres populációjuk él a Csendes-óceán, 12 ezer az Atlanti-óceán északi területein és további mintegy 50 ezer a déli féltekén. A hosszúsárnyú bálna a nyarat a hidegebb sarki vizekben tölti, itt táplálkozik, téle azonban párosodni is borjait nevelni a trópusi, szubtrópusi területekre vonul. Egyedül az Arab-tengeren élő csoport tartózkodik egész évben azonos helyen. Egyes populációk az Antarktisznál töltik fel tartalékaikat, majd téle az Egyenlítő átszelve egészen Costa Rica partjaiig vonulnak. Nemrégiben tengerbiológusok néhány példány útját jeladó segítségével követték: a megfigyelt állatok 8300 kilométert tettek meg. Érdekes, hogy a Csendes-óceán Costa Rica-i vizeit a délről érkező hosszúsárnyú bálnák mellett az északról idevándoló is elérik, így a két populáció útja, ha időben nem is, hisz épp az év ellenétes időszakában érnek ide, de térben mindenképpen átfedi egymást.

A hosszúsárnyú bálnák különleges dalukról is híresek: a hím a szaporodási időszakban a nőstényeket vonzó hangokat ad ki, amelyek 30 kilométer távolságból is hallható. A bálnának megszokott táplálkozási helye, illetve vonulási útvonala többnyire a sekély, parti vizek köze-

A vízben élő teknősök számára nagy megpróbáltatás a tojásrakás időszaka, kikelő utódaiknak pedig a vízhez való eljutás jelent nagy kockázatot

© BUIZS BALÁZS

lében található. Ezen területek zöme mára igen zajossá vált. Megeshet, hogy a nőstény bálnák nem hallják meg a hímek énekét az óceáni zaj miatt, és így elesnek az utódnemzés lehetőségétől. Az utóbbi száz évben látványosan zsugorodott az óceánnak az a része, ahol a bálnák még képesek rá, hogy hangjelzéseiket sikeresen eljuttassák egymásnak.

A többi bálnafajhoz hasonlóan a hosszúszárnnyú bálna is kishíján a túlhalászat áldozatává vált: az 1966-ban bevezetett vadászati tilalom idejére az eredeti állományok mindössze 10 százaléka maradt meg. A vadászati tilalom segített megmenteni a bálnákat, amelyek továbbra is tömegesen esnek áldozatul a halászhálóknak, a hajóforgalomnak és a zajszenyezésnek.

Az első pár lépés a legnehezebb

Talán ellentmondásosnak tűnik, de a hosszú élettartamú, 50-100 évig élő, emberi léptékkal mérve igencsak lelassult életvitelű teknősök közül kerülnek ki a távolsági vándorlás hüllő-világrekorderei. Egy jeladóval megjelölt kérgesteknős (*Dermochelys coriacea*) közel kétéves óceáni vándorútja során több mint 20 000 kilométert tett meg a Csendes-óceánon keresztül. A kifejlett, csaknem 3 méter testhosszú példányoknak – az emberen kívül – kevés természetes ellenséggel kell megküzdeniük, de a fiatal állatok nagy része áldozatul esik a vizek ragadozóinak.

Ívóhelyre vonuló lazacok

© J. ARTYUHIN

A teknősök életének legveszélyesebb vándorlása az a néhány méter, amelyet a Csendes-óceán partjain lerakott tojásokból kikelő teknősfiókák a szárazföldön tesznek meg. A kicsinyek közel egy időben bújnak ki a tojásból, és nagyjából szinkronizáltan evickélnak az éj leple alatt a tenger felé. Egyes rákfajok, illetve az éjszaka is aktív tengeri madarak így is sokukat zsákmányul ejtik; összességében a teknősfiókák 60-70%-a az élete első néhány napján, a parton vagy a partközeli vizekben az odaseregülő ragadozók táplálékává válik. A teknősök túlélési arányát pontosan nem ismerik, egyes becslések szerint 1000 kikelő teknősből mindössze egy tér vissza évek múltán tojásait lerakni. Az első lépéseket követően a nyílt óceánon a kérgesteknősökre leselkedő legnagyobb veszélyt a halász-

hálók jelentik: becslések szerint évente 50 ezren akadnak bele és fulladnak meg a halak számára kifeszített hálóba.

Lazacok és pisztrángok – vissza a forráshoz

A vonuló halak között talán a legáltalánosabban ismert példák az angolnák és lazacok. Az ún. *katadrom* halfajok, így például a természetes környezetben élő, nem mesterségesen szaporított édesvízi angolnák (*Anguilla anguilla*) ívó területe az Atlanti-óceán középső részén, a Sargasso-tengerben található. Innen utaznak a Golf-áramlattal Európa és Észak-Amerika partjai felé az angolnalárvák, amelyek a tengeri majd édesvízi vonulás során a lárvák az átalakulás különböző fázisain esnek át. Évek, évtizedek múltán a tavakból, folyókból

Lazacokra vadászó medve

az ivarérett példányok ismét megteszik az utat a Sargasso-tengerhez. Velük szemben (szó szerint, és képletesen is) az *anadrom* halfajok életük nagy részét a folyótorkolatok és a tengerek vizeiben élik, majd legendás erőfeszítéssel, az „árral szemben úszva” visszatérnek a gyors folyású édesvizekbe, tradicionális ívóhelyeikre, ahol maguk is meglátták a napvilágot. A csendes-óceán északi partvidékein, Japántól a Bering-tengeren át Alaszkáig és Kaliforniáig élő gorbusalazac (*Oncorhynchus gorbuscha*) nem

utazik többet 200-300 kilométernél, mások, például az előző fajhoz hasonló elterjedésű királylazac (*Oncorhynchus tshawytscha*) viszont 5000 km-t is megtehet a folyókon felfelé.

Az időről-időre megjelenő óriási halmenyiség rendkívüli vonzerőt jelent a velük táplálkozó állatfajok számára, amelyek életciklusa igazodik az táplálékhiányhoz. Az észak-amerikai grizzly medvék (*Ursus arctos horribilis*) számára a nyár végi lazactömegek jelentik a valódi lehetőséget az energiaraktárak feltöltésére. A lazacok vándorása szárnyas ragadozókat is vonz a folyókhoz – különböző sasfajokat, így az óriásrétisast (*Haliaeetus pelagicus*) is. E hatalmas, kelet-ázsiai madaraktól olykor 700-1000 példány is összegyűlhet Kamcsatkán a lazacok érkezését ünneplendő. Bár a grizzlyk a lazacvonulás időszakában naponta akár 30 kg halat is elfogyasztnak, a faj fennmara-

A Vaskapu megépítése előtt a vándorló vizák hazánkig is eljutottak a Dunán

© PAL JÁNOS

dását ez a tömeges vadászat nem veszélyezteti, az emberi tevékenység viszont annál inkább: a hegyi folyókra épített gátak, zsilipek, duzzasztóművek mesterséges, áthághatatlan akadályt jelentenek az ívóhelyekre igyekvő lazacok számára, így az úgynevezett *hallépcsők* építése létfontosságú e vonulási rendszer megőrzésében. A hallépcső valójában a vízlépcsőnél, duzzasztónál épített külön csatorna, amely kisebb duzzasztók, apróbb zuhatagok, lépcsőzetesen emelkedő medence-sor beiktatásával teszi járhatóvá a halak számára az amúgy igen nagy szintkülönbségű építményt. A zuhatagokat 30-40 cm-esek, így ezeken a halak könnyen átvethetik magukat, majd megpihenhetnek a medencékben. A hallépcsők vagy hallétrák Észak-Amerikában elterjedt létesítmények, Magyarországon az utóbbi években kezdődött el telepítésük.

Králl Attila

ÉRDEKES MADÁRMEGFIGYELÉSEK

(2009. november – 2010. január)

A következőkben rövid áttekintést szeretnénk nyújtani a 2009 decemberétől 2010 januárjáig terjedő időszak legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következők – Magyarországon jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő, ez viszont a legtöbb esetben még nem történt meg, ennek okán nyomtatásban itt sem az előfordulások pontos időpontját, sem a megfigyelők nevét nem közöljük.

NOVEMBER

A hónap legelején még látták a borzas gödényt (*Pelecanus crispus*) a Marcali-víztárolón. Ugyanekkor egy kanadai lúd (*Branta canadensis*) került szem elé Apajon, és néhány nap múlva Fertőújlak közelében is megfigyeltek egyet (talán ugyanazt a példányt). A hónap első hetében Nagyhegyes közelében egy fekete sást (*Aquila clanga*), a békési Fehérhát-halastavakon egy fiatal csüllöt (*Rissa tridactyla*) észleltek, a tömördi gyűrűzótáborban pedig egy szibériai csilpcsalpűzikét (*Phylloscopus collybita tristis*) fogtak és jelölték. A hónap első felében két vörös ásólúd (*Tadorna ferruginea*) tartózkodott a Geszt melletti Begécsi-víztárolón. November első három hetében többször láttak egy örvös ludat (*Branta bernicla*) Fertőújlak mellett, és a hónap folyamán többször is észlelték a bősárkányi Nyirkai-Hanyban telelő öreg fekete sást (*Aquila clanga*) (ugyanitt a harmadik héten egy fiatal madarat is láttak). A hónap második hetében Vác közelében egy szibériai csilpcsalpűzikét (*Phylloscopus collybita tristis*), Berekszárdón pedig egy himalájai fűzikét (*Phylloscopus humei*) figyeltek meg, utóbbi fajnak ez lesz – az adat hitelesítése esetén – a második hazai előfordulása. November közepén a szegedi szemételepen egy öreg dalmányos sirályt (*Larus marinus*), Nagyhegyes közelében egy öreg tojó vörös ásóludat (*Tadorna ferruginea*), a nászalyi Ferencmajori-halastavakon pedig egy kanadai ludat (*Branta canadensis*) láttak. A már régóta hazánkban tartózkodó borzas gödény (*Pelecanus crispus*) november közepén a Balatonon (Keszthelyi-öböl), majd a hónap utolsó hetében a Kis-Balatonon tűnt fel. November harmadik harmadában egy téli tollazatú laposcsőrű víztaposót (*Phalaropus fulicarius*) figyeltek meg a geszti Begécsi-víztárolón. A hónap utolsó hetében Fonyódnál egy fiatal csüllöt (*Rissa tridactyla*), a bősárkányi Nyirkai-Hanyban egy örvös lúd (*Branta bernicla*) és egy him csuklyás bukó (*Mergus cucullatus*) (véltetően az évről évre télen itt látható példány), a tatai Öreg-tavon egy kanadai lúd (*Branta canadensis*), a Tisza-tó Valki-medencéjében pedig egy subadult fekete sas (*Aquila clanga*) került szem elé. A hónap legvégén Siófokon egy fiatal jeges búvárt (*Gavia immer*), Fertőújlak közelében pedig egy rövidcsőrű ludat (*Anser brachyrhynchus*) figyeltek meg.

DECEMBER

A hónap legelején két öreg világoshátú heringsirályt (*Larus fuscus graellsii/intermedius*) láttak a debreceni szemételepen. Az első héten ismét szem elé került a nagyhegyesi Elepi-halastónál telelő fekete sas (*Aquila clanga*), Berekszárdón a himalájai fűzike (*Phylloscopus humei*), illetve

Geszt közelében egy vetésen a két vörös ásólúd (*Tadorna ferruginea*). December első hetében többször észlelték a borzas gödényt (*Pelecanus crispus*) a Kis-Balatonon, a madár a hónap második hetében az abai Holdvilág-tavaknál, majd a harmadik héten Balatonboglárnál tűnt fel. December első két hetében Siófokon folyamatosan meg lehetett figyelni a fiatal jeges búvárt (*Gavia immer*), majd a harmadik héten Balatonfürednél bukkant fel a madár. Abádszalóknál a Tisza-tavon a hónap második hetében, Balatonmáriafürednél, a Nyugati-övszatornánál pedig a harmadik héten került szem elé egy-egy fiatal csüllöt (*Rissa tridactyla*). December folyamán többször látták a bősárkányi Nyirkai-Hanyban telelő fekete sást (*Aquila clanga*), de hónap utolsó harmadában a faj egy-egy példányát a Tisza-tó Valki-medencéjében (*imm.*) és Tiszalúc mellett (*ad.*) is szem elé került. December utolsó napjaiban egy erdei pinty fenyőpinty hibridet (*Fringilla coelebs* × *Fringilla montifringilla*) fogtak és gyűjtöttek Pécsen. Az év utolsó napjaiban egy öreg havasipinty (*Montifringilla nivalis*) bukkant fel Somoskő várán, amely sajnos ma Szlovákiához tartozik (a határ a hazánkhoz tartozó Somoskőújfalun és a közvetlenül mellette lévő vár között húzódik, a vár már szlovák oldalon található). Az e madár megfigyelése céljából odasereglt madarászok viszont többször is látták, amint a havasipinty egy-egy kört repült a magyarországi Somoskőújfalun, illetve a várat felkeresni szándékozók számára kialakított, és szintén a magyar oldalon lévő autóparkoló felé; minthogy a madár többször berepült a magyar légtérbe, faunára új fajként be is írta magát Magyarországra madarainak névjegyzékébe. (Erről a madárról filmfelvétel is megtekinthető a világhálón a karancs-medves.blogspot.com honlapon 2009. december 31-én keltezett bejegyzésénél – a szerk.)

JANUÁR

A magyar-szlovák határ túloldalán álló Somoskő várán december végén feltűnt havasi pinty (*Montifringilla nivalis*) még több mint három hétig ugyanott tartózkodott, eközben többször megfigyelték, amint átrepült Magyarországra fölé. Január folyamán többször látták a Nagyhegyes közelében (Elepi-halastó és Alsó-Kadarc-fasor) telelő öreg fekete sást (*Aquila clanga*). A hónap második hetében a Fertő tó Rákosi-öblében egy vörös ásóludat (*Tadorna ferruginea*), a Fülöpmező közelében lévő Borda-tanya felett pedig egy átrepülő örvös ludat (*Branta bernicla*) észleltek. Fertőrákos közelében egy keleti gerlét (*Streptopelia orientalis meena*) figyeltek meg január második hetében (a helyi lakosok a balkáni gerlét csapatában tartózkodó „furcsa” gerlét már egy vagy két héttel korábban is látták), a madár a faluban éjszakázott és kezdetben egy közeli

– le nem aratott – kukoricatáblára járt ki táplálkozni, a hónap hátralévő részében viszont rendszeresen a falu egyik szélső utcájában volt megfigyelhető, ahol balkáni gerlékkel egy lovasudvarba és a szomszédos baromfiudvarba jártak be, és gyakran üldögéltek a kertekben lévő diófákon és bokrokon. Ennek a – vadgerleire hasonlító, de annál nagyobb, robosztusabb – ázsiai gerlefajnak ez a második előfordulása Magyarországon, de még az is lehet, hogy az első, mert éppen e megfigyelés kapcsán merült fel, hogy az 1985 decemberében Szegeden fényképezett madár lehetséges, hogy nem is keleti gerle, hanem csak egy fiatal vadgerle volt (legalábbis a rendelkezésre álló egyetlen fekete-fehér fényképen lévő madár szárnyfedőtollainak a mintázata erre utal). A hónap közepén a bősárkányi Nyirkai-Hanyban egy immatur fekete sást (*Aquila clanga*) láttak, a Duna Harta melletti szakaszán pedig egy elpusztult gödényt (*Pelecanus* sp.) találtak, a tetem tollazata a vízben már erősen szennyződött és elázott, ezért a pontos faji hovatartozást egyelőre nem sikerült megállapítani, a madár valószínűleg egy vörhenyes gödény (*Pelecanus rufescens*) lehetett. Január harmadik hetében egy öreg örvös ludat (*Branta bernicla*) láttak Sarród közelében. A hónap utolsó harmadában egy első téli tollazatú csüllöt (*Rissa tridactyla*) tartózkodott több napig a szegedi Fehér-tavon, a Duna esztergomi szakaszán pedig ugyanekkor egy szintén első téli tollazatú kis hattyú (*Cygnus columbianus bewickii*) tűnt fel, amely a január hátralévő részében hol a határ túloldalán (Párkány), hol a magyar oldalon (Esztergom) volt egészen közelről megfigyelhető. Január utolsó hetében a tatai Öreg-tavon egy kanadai ludat (*Branta canadensis*), Tarcál közelében egy immatur fekete sást (*Aquila clanga*) figyeltek meg. A már hónapok óta Magyarországon tartózkodó borzas gödény (*Pelecanus crispus*) – néhány hetes szlovákiai kitérő után (december végén és január első heteiben többször észlelték a Dunacsúny melletti Körtvélyesi-víztárolón) – január végén a Tiszán, Tiszafürednél tűnt fel.

Köszönet illeti a madarak – név szerint nem említett – megfigyelőit, hogy adataikat közkinccsá tették. Kérjük, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el az MME Nomenclator Bizottságának titkárához (Zalai Tamás, H-5100 Jászberény, Berényi u. 6. (tamas.zalai@www.hnp.hu)). Az itt felsorolt adatok nagyrészt az érdekes megfigyeléseket közétevé www.birding.hu internetes oldalról származnak, ahol az áttekintésünkben szereplő megfigyelésekkel kapcsolatos további információk is megtalálhatók.

Összeállította: Hadarics Tibor

SWAROVISION
technológiával

EGYEDI EL FELÉPÍTÉS
verhetetlen funkcionalitás

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

AZ ÚJ EL 42

A MEGFIGYELÉS ÚJ DIMENZIÓJA

A SWAROVSKI OPTIK forradalmi SWAROVISION technológiája teszi lehetővé az új EL 42-es utolérhetetlen képminőségét. A legjobb lencsék használata, azok optimalizált bevonatai és a széles tartományban állítható szemtávolság még a kép szélein is maximális kontrasztot, briliáns színeket és a szemüvegesek számára is 100%-os látómezőt eredményez.

ÚJ FÓKUSZ-MECHANIZMUS
1,5 méter közel-fókusz

ELNÖKI LÁTOGATÁS A VIPERAKÖZPONTBAN

Március elején 2 rákosi viperát telepített vissza természetes élőhelyére Solyom László köztársasági elnök a Látóhegyen. Solyom László ezzel a túrával zárta a 2007 januárjában kezdett országjáró sorozatát. A látogatóközpontban megtekintette a készülő új épületeket, megismerkedett a tenyésztés és visszatelepítés részleteivel, majd maga is részt vett 2 kigyó visszatelepítésében a rehabilitált területen.

Az alkalom egyik különlegessége, hogy épp tavaly kapta meg a „Best of the Best” díjat a rákosivipera-védelmi program az európai LIFE-projektek között, így ennek egyik legszebb elismerése az államfő látogatása, ami reméljük, még több ember érdeklődését irányítja majd a hullók, kételtűek és más, kihalt-félben lévő értékeink felé.

A következő hetekben ezen a területen telepítik vissza a viperatelepen mesterséges körülmények között tenyésztett egyedeket a természetbe. A visszatelepítési program célja a veszélyeztetett faj állományainak megerősítése, illetve élőhelyeinek növelése.

© Hércot Encsbert

MI LEGYEN 2011-ES ÉV MADARA?

Rövid indoklással tagtársainktól javaslatokat vár az MME vezetőse a jövő év madarára az alábbi szempontok figyelembe vételével:

- aktuális természetvédelmi problémára irányítsa a figyelmet (pl. kontinentális vagy hazai állománycsökkenés, élőhely problémák stb.)
- legalább 5 éve nem volt a javasolt faj/fajcsoport az év madara

- működő MME-program legyen a fajhoz/fajcsoporthoz köthető, vagy ilyen program jelentős költség nélkül elindítható legyen
- lehetőleg a lakosság minél szélesebb köre előtt ismert madárról legyen szó

A javaslatokat az MME központi irodájának címére kérjük postán (MME, 1526 Budapest, Pf. 100) vagy e-mailben (mme@mme.hu) eljuttatni, „ÉV MADARA 2011” megjelöléssel.

MEGÉRKEZTEK AZ ELSŐ GÓLYÁK

Február utolsó hetében kaptuk a hírt, hogy megérkezett a Veszprém megyei Tüskevára az első fehér gólya. Ez a madár igazi bajnok, rendre ő az első, amelyik visszatér fészkehez. A következő napokban jött egy újabb értesítés, amely szerint már az egyik budapesti külterületen is láttak gólyát. Ezt a példányt még nem azonosították, nem kizárt, hogy egy állatkerti példányról van szó. Az első gólyát ifj. Vasuta Gábor, az MME egyik tagja látta elsőként. A második bejelentést egy amatőr megfigyelőtől, Erős Balázstól kaptuk. A gólyák általában március végén térnek vissza fészkeikre afrikai telelőterületeikről. A hamarabb érkezők nem tesznek meg akkora távolságot, mint távolabb telelő társaik, ezek a példányok a mediterráneumban töltik a zord hónapokat.

7. ORSZÁGOS TÉLI SASLELTÁR

Az MME a nemzeti park igazgatóságokkal és más civil természetvédelmi szervezetekkel együttműködve, idén januárban immár hetedik alkalommal szervezte meg a hazánkban telelő sasok éves számlálását. Az egyidőben történő megfigyelések miatt „sas-szinkronnak” nevezett eseményen 245 felmérő vett részt országszerte. A felmérés lefedte a legjelentősebb sastelelőhelyeket, így a nálunk telelőállomány jelentős részét sikerült számba venni.

A leggyakoribb sasfaj a korábbiakhoz hasonlóan a rétisas volt (443-451 példány), amelyet a parlagi sasok követtek (125-127 példány), valamint a ritkaságnak számító szirti sas (2 példány) és fekete sas (1 példány) is madarászok látókörébe került. A leggyakoribb nálunk telelő ragadozómadár-fajok idén is az egerész-ölyvek, kékes rétihéják és a vörös vércsék voltak, de ritkábban távcsővégre kerültek karvalyok, héják, és a csak téli vendégként hozzánk érkező gatyásölyvek és kis sólymok is. A további megfigyelt ragadozómadár-fajok között szerepeltek a ritka kerecsen- és vándorsólymok (20-20 példány), a pusztai ölyv (1 példány), de érdekes módon a tőlünk rendszerint délebbre vonuló barna kányát (1 példány) és barna rétihéjákat (17 példány) is megfigyeltek a madarászok a hideg januári hétvégén.

Az országos sasszámlálás nem titkolt célja az elmúlt években gyakoribbá vált illegális mérgezéses esetek felderítése is, amire sajnos már az idei télen is volt példa, hiszen három réti- és egy parlagi sas mérgezett teteme is előkerült az elmúlt hónapokban.

MADARÁSZ ÖKO-TÚRÁK AZ MME SZERVEZÉSÉBEN

Madármegfigyelések, erdei séták, ritka fajok, védett területek...

Az MME az ország legérdekesebb tájaira hívja a kirándulni vágyókat! Az egyedi kirándulások kis és nagy csoportok számára egyaránt elérhetőek, a túrák kombinálhatóak. Területenként választhatóak az útvonalak az egyéni érdeklődés és az évszakok változatossága szerint, így a hegyvidéki madarakat és a pusztai fajokat is megismerhetik a túrázók. Túráink során nem csak érdekes madárfajokat, élőhelyeket ismerhet meg a látogató, hanem betekintést kaphat az MME munkájába is, amivel óvjuk hazánk veszélyeztetett madárfajait és azok élőhelyeit.

A programokról részletes információ található honlapunkon:
www.mme.hu > támogatás > ökotúrák

Jelentkezés és további információ:
Fatér Imre, ökotúra-vezető és szervező
Telefon: 06-20/325-63-19
E-mail cím: birding@mme.hu

© ORBÁN ZOLTÁN

Mozgalmas tavasz a Sinkár-tavon

Hazánkban összesen 3805 tavat és vizes területet („wetland”) tartanak nyilván, amelyek összterülete megközelíti a 200 000 hektárt. Az utóbbi néhány évtizedben egyre-másra alakították ki a kisebb-nagyobb halastavakat és víztározókat az ország különböző részein, egyrészt víztározás és árvízcsökkentés, másrészt pedig rekreációs tevékenységek céljából. A nagy kiterjedésű, legalább 50 hektáros nyílt vízfelülettel rendelkező állóvizek száma nem éri el a 300-at. Dús vegetáció hiányában ezek az élőhelyek elsősorban a vonuló vízimadarak szempontjából töltnek be létfontosságú szerepet, azonban egy terület igazi értékét többnyire a fészkelő madárfajok adják. Nincs ez másként a Pest megyében elhelyezkedő Sinkár-tó esetében sem, melyet 1992-ben létesítettek 67 hektáron.

A tájegységileg a Nyugat-Cserhátaljá-hoz tartozó víztározó a Sinkár-patak felduzzasztásával jött létre három település, Acsa, Csóvár és Püspökhatvan közigazgatási határán. A nyílt vízfelületet néhány – vízből kiálló – holt fa teszi „színesebbé”, nyár közepétől pedig

jelentős részét a vidrakeserűfű rózsaszín virágai lepik el. A partot övező nádas és fűzbokros folytonosságát csupán a keleti oldalon lévő horgászbeugrók és a déli oldal betonszegélye szakítja meg. A csóvári iszapfogó gát mögött sekély vízborítású, fűzbokrokkal tarkított mintegy

négyhektáros nádas alakult ki. Nyugatról és keletről agrárterületek övezik a tározót, jellemzően kis kiterjedésű parcellákkal. Délkeleten a Cselin-hegyen tatárjuharos-lösztölgyes maradványerdő, a déli oldalon pedig kis kiterjedésű fenyves helyezkedik el. A keleti oldalon lévő tele-

Búbos vöcsök fiókája

© SÁNDORFALVI LÁSZLÓ FELVÉTELEI

Kis vöcsök a fiókájával

pített erdőfolt döntően akácból, tölgyből és fekete fenyőből áll. Egy vizes terület életében a tavasz az a hónap, amikor mindig garantált valamilyen érdekes megfigyelés, egyrészt a költéshez készülődő madarak, másrészt a vonuló fajok miatt.

PEZSGÓ ÉLET A VÍZEN ÉS A VÍZ FÖLÖTT

A kemény teleken befagyó vízfelület kiolvadását követően beindul a tározón az élet, amely április és május hónapokban ér a tetőfokára. A búbos vöcsök és a kis vöcsök vízínövényekből épített úszófészkeiket viszonylag könnyű észrevenni, ellenben a leggyakoribb récefélének számító tőkés récék földre rakott fészkei rejtve maradnak a szem előtt, már csak a fiókákkal előmerészkedő tojó madár kelti fel a figyelmet. A vörösnya-

Búbos vöcsök

kú vöcsök 1994-es fészkelése ornitológiai szenzációnak számított a térségben, egy pár sikeresen nevelte fel két fiókáját, egy másik pár pedig feltehetőleg szintén költött.

Mennyiségét tekintve a tavaszi récemozgás lényegesen gyengébb az őszinél, a tőkés récék között azonban mindig lehet találni egyéb úszórécéket (kendermagos, füttyülő, csörgő, nyílfarkú, böjti és kanalas récék), míg a bukórécék közé tartozó barát- és cigányrécék rendszerint elkülönülve mutatkoznak. Az ezredfordulót követően az országos állománynövekedéssel összefüggésben egyre nagyobb számban jelenik meg a nagy kárókatona, ami egyben állandó konfliktusforrás a horgászokkal. A Dunakanyarban fészkelő madarak „V” alakban rajzanak ki, majd az este beálltával már jóval szét-szórtabban hagyják el a területet. Sokáig rendszeres vendég volt a halászsas, az

utóbbi években viszont egyre ritkábban kerül elő. Korábban a keleti oldalon lévő kiserdő egyik fáját használta tépőhelyül, az emberi zavarás fokozódásával azonban átpártolt a Csóvár szélén lévő Barinai-tározóra. 1997 májusában nagy feltűnést keltett az itt vadászó vörös kánya, amely azóta sem jelent meg a területen, igaz, jóval gyakoribb rokonának, a barna kanyának is csupán két adata származik a tavaszi vonulásból.

Minden kétséget kizárólag a leglátványosabb jelenség a májusban itt tanyázó szerkő-, sirály- és csérfajok vadászata. Leggyakoribb szerkőfajnak a kormos szerkő számít, a legtöbb esetben kis sirályokkal alkot táplálkozó-közösséget, de persze tiszta csapatok is előfordulnak. Hozzájuk sok esetben küszvágó csérek csapódnak, ugyanakkor nagyon érdekes, hogy a fattyúszerkők és a dankasirályok inkább homogén társaságokat alkotnak.

A fehérszárnyú szerkő 1996-os előfordulása megelőzte az első dunakanyari megfigyelést. 1997-ben még a leírás köteles fajok sorába tartozott az a nászruhás kacagócsér, amely órákon keresztül vadászott itt a nyílt vízfelület fölött.

A NÁDAS REJTEKÉBEN

Az 1999-es árvíz előtt lényegesen nagyobb területet borított a nádas, aminek köszönhetően két-három bölömbikapár mellett egy kisebb szürkegémtelep alakult ki. 1996-ban egy vörösgémpár csatlakozott hozzájuk, míg a bakcsó költése csak közvetett megfigyeléseken alapult. A növényzet megerősödése alkalmas lenne újbóli telep kialakulására, ám az azóta megnövekedett horgászturizmus miatt ez ma már nem valószínű.

Elsősorban az éjszakai észlelések alkalomával lehet felfigyelni a guvatok jellegzetes malacszerű visítésára, míg a vízityúk nappal is gyakran előmerészkednek a nádas rejtekéből. Szerencsére mindkét fajból több pár fészkel a területen, ugyanakkor a kis vízcisibe ezidáig csak egy alkalommal került elő. A terület leggyakoribb ragadozó madárfaja a barna rétihéja, a fészkelő párok száma a nádas csökkenése és az emberi zavarás fokozódása révén a korábbi ötről egy-két

Fattyúszerkő

párna redukálódott. Az árvíz szó szerint eltüntette a hamvas rétihéja fészkelőhelyét (e faj korábban a csóvári rész „turjános” foltjában költött).

Tavasszal nádirigók énekétől hangos a tározó, monoton énekük elnyomja a jóval halkabb, de ugyanakkor sokkal változatosabb foltos nádiposzták strófiáit. Elsősorban e két faj fészkeire „vadásznak” a kakukkok. Míg az énekes nádiposzták száma a nagy áradást követően

sem változott, addig a cserregő nádiposzták kikerült a fészkelő fajok sorából. Időszakunkban a parti füzesekben és a nádasban egymást érik a vonuló énekesek, rigók, poszták, füzikék és gezék. Alkonyattól kezd el „pirregni” a három tücsökmadár, a nádszálakról a nádi, a fűzbokrokra a berki, míg a tározót övező gazos parlagokról a réti tücsökmadár.

ERDŐK, GYEPEK, AGRÁRTERÜLETEK

A kisebb erdőfoltok számtalan énekes fészkelőhelyül szolgálnak, így a szén- és kék cinegéknek, fekete és énekes rigóknak, őszapóknak, fülemüléknek, vörösbegyeknek és barátposztáknak. Itt lennek menedéket az örvös galambok és a vadgerlek, a harkályfélék közül a nagy fakopáncs és a zöld küllő költ rendszeresen. Rendszeretlen fészkelő a csuszka és a nyaktekercs, szintén nem minden évben kerül elő az erdei fülesbagoly, de

Szürke gém

Nagy kócsag

amikor igen, akkor elhagyott dolmányosvarjú-fészket választ költőhelyül.

A Cselin-hegy gyepes domboldala a tövisszúró gébics nagy állományának ad otthont, amelyhez majd minden esetben karvalyposzták társulnak. A terület szép állománnyal büszkélkedhet cigánycsuk és sordély esetében, jóval kevesebb rozsdás csuk költ. Az éjszaka beálltával lappantyú „pirregésében” és „tapsolásában” gyönyörködhetünk.

A vízfelületet övező agrárterületek gyakori költőfaja a mezei pacsirta, jóval ritkább a búbspacsirta. A kis kiterjedésű mezőgazdasági parcellák, elsősorban a lucernaföldek csökkenésével felmorzsolódott a korábbi stabil fogolyállomány, ma már csak mutatóban maradt

néhány egyed. Áprilisban és májusban nagy számban vonulnak át a sárga bilegetők, köztük a skandináv alfajhoz tartozó egyedek is. A 2006-os csapadékos év a harisnak, míg a 2009-es száraz év a parlagi pityernek kedvezett, ekkor mindkét faj először költött itt.

Remélem ezzel a rövid összeállítással kedvet csináltam az érdeklődő madárkedvelőknek ahhoz, hogy ellátogassanak ehhez a tározóhoz, vagy a közelükben található hasonló jellegű élőhelyekhez, elvégre ezek a területek is számos érdekességet rejtjenek magukban.

Nagy Gergő Gábor

Barátréce

Cigányréce

A partifecske

A partifecske az ornitológusok által alaposan tanulmányozott és napjainkban is behatóan kutatott madárfaj, amelyet az érdeklődő nagyközönség sajnos nem, vagy alig ismer. A Madártávlat következő oldalain a centenáriumi Magyar madárvonulási atlasz partifecske-t bemutató fejezetét tárjuk olvasóink elé, azokkal a fotókkal, amelyek terjedelmi okokból az atlaszban nem jelentek meg. A szöveghez kapcsolódó, tudományos igényű térképek és diagramok az említett atlaszfejezetben megtekinthetők (285–290. oldal), a szakirodalmi hivatkozásokat szintén az atlaszban találja meg a téma iránt behatóbban érdeklődő olvasó.

A partifecske politipikus faj (6 alfajjal), Magyarországon a törzsalak honos. Fészkelőállományát széles elterjedési terület jellemzi, amely magában foglalja Eurázsia nagy részét Írországtól Kamcsatkáig, Skandinávia É-i részétől Közép-Ázsiáig, Afrika É-i, Földközi-tenger menti területeit és a Nílus völgyét, valamint É-Amerikában az Alaszkától és Kanadától egészen Mexikóig terjedő területeket. A partifecskevel elsősorban nyílt területek, legelők, kaszálók, mezőgazdasági táblák, folyók, tavak, nádasok felett, illetve fészkelési időszakban homok-, agyag-, kavicsbányáknál és jelentős földmunkák helyszínein találkozhatunk. A vonuló- és telelőterületen a partifecskek éjszakázóhelyeket használnak, többnyire nádasokban. A partifecske rovarrevő madárfaj, táplálkozásában kitüntetett szerepet játszanak a repülő kistermetű rovarok, amelyeket repülve gyűjt.

A vizes élőhelyekhez kötődő rovarok aránya a táplálkozásában elsősorban kedvezőtlen időjárási körülmények között (hideg, szeles, csapadékos) jelen-

tős. A partifecske hosszú távú vonuló madárfaj, melyre széles frontú vonulás jellemző, több vonulási iránnyal és útvonallal. Az Európában, valamint Szibériában fészkelő állomány Afrikában, a Szaharától D-re lévő Száhel-övezetben, Közép-, Kelet- és Dél-Afrikában tel. A Ny-Európában fészkelő állomány a Földközi-tenger Ny-i részén keresztül vonul az elsősorban a Száhel-övezet Ny-i részén lévő telelőterületeire, de a tavaszi vonulás során a Földközi-tenger középső medencéjét is használják. A K-Európában fészkelő állomány esetében a Földközi-tenger K-i medencéje játszik döntő szerepet a főként Afrika K-i, D-i részén lévő telelőterületekre való vonuláskor. A Közép- és É-Európában fészkelő állományok esetében a Földközi-tenger Ny-i, középső és K-i medencéje, a Száhel-övezet Ny-i, középső és K-i területei, valamint Közép- és K-Afrika telelőterületei egyaránt használtak a vonulás és telelés során. A tavaszi vonulás ideje Európában március–május, ezen belül Ny-Európában április elején, míg a kontinens más részein

április végén, május közepén a legintenzívebb. Az őszi vonulás ideje augusztus–október. A hazai gyűrzések jelentős része (80%) a fészkelési időszakból származik, amely helyszínei az ország szinte valamennyi térségére kiterjednek, ahol a partifecske természetes, illetve mesterséges fészkelő élőhelyei előfordulnak. A legintenzívebb, fészkelési időszakbeli gyűrzések az ország jelentősebb partifecskeállományainál zajlottak a Felső-Tisza mentén, Pest, Komárom, Baranya, Bács-Kiskun és Csongrád megyékben. Az őszi vonulás időszakában végzett gyűrzések a jelentős ismert éjszakázóhelyein zajlottak, elsősorban az ország nyugati (Keszthely-Fenekpuszta), déli (Sumony, szegedi Fehér-tó) és középső (Ócsa, Izsák) részén.

A partifecske függőleges partfalakban telepesen fészkel, amely telepek nagysága a több ezer páros nagyságot is elérheti hazánkban. Az előző évben használt fészkektől mentes, frissen omlott partfalak használata a fiókák kondícióját és túlélését csökkentő ekto-

paraziták elleni védelem miatt gyakori e fajnál. A folyók szakadófalaiiban lévő természetes fészkelőhelyeik száma és nagysága jelentősen csökkent a folyószabályozások miatt, így napjainkban a hazai állomány nagy része fészkel emberi tevékenység révén kialakult mesterséges partfalakban, homokbányákban. Az első példányok április közepén érkeznek vissza a fészkelőtelepekre Magyarországon, azonban a tömeges visszaérkezés májusban zajlik. A korán érkező egyedek nagyobb szaporodási sikert érnek el a később érkezőkhöz képest. A partifecske monogám madárfaj, a hím és a tojó azonos mértékben vesz részt a fiókák nevelésében. Azonban a páron kívüli párzásokból származó utódok előfordulása gyakori, a fészkek 38%-ában legalább egy fióka nem a pár hímjétől származik. Rádiotelemetriás vizsgálatok alapján tudjuk, hogy a fiókaetetés időszakban az etető madarak a fészkelőtelepek egy kilométeres körzetén belül táplálkoznak. A hazai fészkelőállomány korán párba álló egyedeknek másodköltései is vannak. A fészkelőállomány 10–20%-a kezd bele a másodköltésbe. A másodköltések során legtöbbször a pár nem marad együtt, a tojók esetében gyakoribb, hogy más fészkekben, olykor az első költéstől akár 10 kilométerre lévő telepen költ. A fiókák 18–20 napos korban repülnek ki a fészkekből. Magyarországon az első költésekből származó

fiatal madarak kirepülése június közepén kezdődik meg és július végéig tart. Az első költésnél lényegesen kisebb számú második-, pótköltések nagyrészt augusztus közepére fejeződnek be. A fiatal madarak 1–2 héttel a kirepülés után hagyják el a kikelés helyét. A fészkekben gyűrzött fiókák csak a kirepülés utáni második hét után kerültek meg más telepeken.

A fészkelőtelepeken júliustól lehet arra számítani, hogy más telepekről származó, az első költésből kirepült fiatal madarak, illetve a már sikeresen vagy sikertelenül költő második-, pótköltő fészkelő madarak kerülhetnek befogásra. A fiatal madarak esetében gyakori a kirepülés utáni kóborlás. Nyolc olyan 50 km-nél távolabbi megkerülés ismert, ahol a fészkelőtelepen befogott fiatal madarakat egy hónapon belül fogták vissza 59–321 km távolságban található telepen. Egy Nyíregyháza közelében lévő kolóniánál 1986. július 13-án gyűrzött fiatal madarat 13 nappal később Mohácsnál fogták vissza 321 km-re. A fészkelő adult egyedek esetében ritkább a fészkelési időszakon belüli nagyobb távolságra való áttelepülés. Tíz adult egyed megkerülése ismert 50 km-nél nagyobb távolságban a fészkelési időszakon belül, ezek távolsága 53–102 km volt. A telepeken végzett befogások adatai alapján a fészkelő egyedek területhűsége magas, az egyedek több mint 80%-a az előző évi telep 10 km-es körzetében

fészkel. A fiatal egyedek területhűsége kisebb, mint a fészkelő egyedeké, és a fiatal tojók esetében tapasztalható a legalacsonyabb érték. A Felső-Tisza mentén végzett intenzív gyűrzések alapján az egymást követő évben befogott madarak fészkelőhelyei közötti átlagos távolság a fészkelőként gyűrzötteknél 2,1 km, míg a fiatalokként gyűrzötteknél 4,4 km volt. A fiatalon gyűrzött egye-

dek vizsgálata során különbség mutatkozott az ivarok között, a hímeknél ezen értékek 3,6 km, míg a tojóknál 5,3 km volt. A Magyarország területén fészkelő állomány legintenzívebb kapcsolata a határainkon túl, a Kárpát-medencében fészkelő állományokkal van, de néhány megkerülés Csehországból és Lengyelországból a távolabbi területekkel való kapcsolatot is jelzi. A fészkelési időszakban (május–július) fogott és határainkon túl ugyanezen időszakban megkerült 249 fészkelő egyed 98%-a a szomszédos országok (Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Románia és Szlovákia) főként határ menti területeiről ismert. Három Csehországban és egy Lengyelországban a fészkelési időszakban 348–375 km távolságban megkerült egyed adata ismert a nem szomszédos országokból. A Magyarországon kirepült fiatal madarak, valamint a költésüket befe-

jezett adult egyedek döntő része július második felében–augusztusban már elhagyja a fészkelőtelepeket és augusztus végéig tartózkodik az országban, főként a nagy, több ezer egyedből álló éjszakázóhelyeken (pl. Keszthely-Fenekpuszta, Sumony, Izsák, szegedi Fehértó). A fészkelési időszakban, május–július során Magyarországon fogott és az országon belül 50 km-nél nagyobb távolságban június–szeptember között megkerült 176 egyed 91%-át augusztus végéig fogták meg hazánkban. Az egyedek döntő része D-DNy-i irányban mozgott. Szeptemberben a magyar fészkelőállománynak feltehetően már csak kis része (~10%-a) tartózkodik még az országban, ebből az időszakból a legtöbb megkerülés Keszthely-Fenekpusztáról és Sumonyból ismert.

A hazai fészkelőállomány első egyedei, valamint az ország déli részein fészkelők,

már július közepétől a déli szomszédos országokban (Szlovénia, Horvátország, Szerbia, illetve Románia) lévő éjszakázóhelyeken fordulnak elő. Az őszi vonulás során az első egyedek augusztusban már eléri a Földközi-tengert, amelyen nagyrészt a középső és keleti részen kelnek át augusztus–szeptember során. Az őszi vonulás során Görögországban augusztus 9-én, Olaszország északkeleti részén szeptember 11-én, Olaszország déli részén szeptember 25-én és Máltán szeptember 13-án kerültek meg a magyar fészkelőállományhoz tartozó partifecskek. Az őszi vonuláskor a Földközi-tenger nyugati medencéjének használata is valószínűsíthető a Franciaország északkeleti részén 1981. szeptember 3-án gyűrűzött, majd a következő év május 10-én Bácsalmáson visszafogott, illetve a Németország D-i részén, Radolfzellnél 1950. szeptember 14-én gyűrűzött, majd a következő év július 10-én Szabolcsban visszafogott, Magyarországon fészkelő partifecskek megkerülései alapján.

Az őszi vonulás során a tavaszi vonuláshoz képest lényegesen kevesebb megkerülés ismert a Földközi-tenger térségéből, ősszel 4, míg tavasszal 45. Az őszi vonulásra való felkészülésben feltehetően jelentős szerepe lehet a hazai és a szomszédos D-i országokban lévő éjszakázóhelyeknek, így a Földközi-tenger térségében lévő tavasszal használt helyeket nem vagy csak alkalmilag használhatják, ami magyarázhatja a kevés megkerülést ebben az időszakban e térségből.

A Magyarországon fészkelő partifecskek az Afrikában egymástól több ezer kilométerre lévő vonuló- és telelőterületeket használó, különböző állományokhoz tartozhatnak. Az ismert megkerülési adatok, valamint a fészkelő madarak túlélési rátái és az afrikai élőhelyek állapota közötti összefüggés alapján végzett elemzések azt mutatják, hogy a magyar partifecskek a Száhel-övezet Malitól Etiópiáig terjedő területein, valamint Közép- és Kelet-Afrikában telelhetnek. Az első egyedek már szeptember végére elérhetik a telelőterületüket. A hazai fészkelőállomány esetében öt megkerülés ismert Afrikából, illetve a közeli Izraelből.

A Tokodon 1981. augusztus 1-jén gyűrűzött fiatal partifecskek 55 nappal később találták meg 5087 kilométerre (93 km/nap átlagos sebesség), a Kongói Demokratikus Köztársaság ÉK-i részén, amely megkerülés a közép-, illetve kelet-afrikai telelőterületek használatára utal. A Csád-tó ÉNy-i részén, Nigériában 1999. április 20-án gyűrűzött, majd a 3730 km-re lévő Keszthely-Fenekpusztán 40 nappal később, május 30-án visszafogott partifecske (93 km/nap) a Száhel-övezet középső, Csád-tó körzetében lévő telelő/vonuló területek használatát jelzi. A Marokkó DK-i határánál 1997. április 11-én gyűrűzött, majd a 2735 km-re lévő Biatorbágyon 84 nappal később visszafogott egyed a Száhel-övezet Ny-i részének használatát jelzi a telelési/vonulási időszakban. A Regöly-Pacsmagon 1998. augusztus 20-án gyűrűzött partifecske 2002. április 24-i megkerülése Tunézia ÉK-i részén a Száhel-övezet Ny-i, középső részének használatát, míg a Paszabon 1985. július 13-án gyűrűzött és 1986. május 5-én Izrael D-i részén megkerült fiatal partifecske a Száhel-övezet K-i részének, illetve kelet-afrikai telelőterület használatára mutat. Hazánkban, a fészkelési időben történt nagy számú gyűrűzés ellenére, a Ny-európai állományokhoz képest lényegesen kevesebb afrikai megkerülési adat ismert, amely alapján feltételezhető, hogy a magyar állomány jelentős része a Száhel-övezet intenzíven vizsgált Ny-i részétől (pl. Szenegál) keletebbre vagy délebbre lévő területeken telel, ahol nem vagy csak kis intenzitással folytak madárgyűrűző munkák eddig. Megerősíti ezt a feltételezést, hogy a főként a Száhel-övezet Ny-i részében telelő brit és spanyol, valamint a Felső-Tiszán fészkelő partifecskeknek az afrikai telelőterületen vedlett tollainak kémiai összetétele jelentős különbséget mutat.

Az őszi vonulás során elsőként a szomszédos országok állományai jelennek meg nálunk augusztusban. Ezen állományok szeptember végéig fordulnak elő a hazai éjszakázóhelyeken, azonban szeptemberben a D-i szomszédos országok állományaihoz tartozó egyedek már kisebb számban kerülnek meg, mindössze 28%-

a az augusztus–szeptember időszakból ismert 56 megkerülésnek. Ugyanakkor a Szlovákiában fészkelő állomány nagy része tovább tartózkodik nálunk, az augusztus–szeptember során befogott 11 szlovák fészkelőállományhoz tartozó egyed megkerülése közel hasonló számú e két hónapban.

A Kárpát-medencén kívül, attól főként É-ra, ÉNy-ra fészkelő partifecske-állományok (cseh, lengyel, német, skandináv, balti) első egyedei augusztusban érkeznek meg. Ezen állományok a legnagyobb számban főként szeptemberben kerülnek meg a hazai éjszakázóhelyeken. Döntően a skandináv és balti országok állományai esetében jellemző, hogy főként szeptemberben kerülnek meg nagy számban hazánkban. Az őszi átvonuló egyedek között a cseh megkerülések (64 példány) a leggyakoribbak, amelyek nagyobb része (58%) szeptemberi. A 9 lengyel

megkerülés többsége (67%) augusztusi, ugyanakkor a 15 német megkerülés többsége (67%) szeptemberi. A 22 svéd, 5 finn, 5 norvég, 2 észt és 1 litván megkerülések 81%-a szeptemberi, amely a skandináv és balti állományok döntően szeptemberi átvonulását jelzi. Három, a fészkelési időszakban Franciaországban befogott egyed szeptemberi magyarországi megkerülése (Keszthely-Fenekpuszta, Siófok, Sumony) azt jelzi, hogy a dunántúli éjszakázóhelyeket a tőlünk Ny-ra fészkelő állományok is használják. A szeptemberben Magyarországon éjszakázóhelyeken fogott, jelentős részben már a hazánkon átvonuló partifecske-állományokhoz tartozó egyedek közül 2 szeptemberi megkerülés ismert az őszi vonulás során Szlovénia DNy-i részéről. Az őszi átvonuló állomány esetében 1 szeptemberben gyűrűzött és D-Olaszországban május 19-én visszafogott

tavaszi megkerülés ismert, amely adat a 2 őszi megkerüléssel együtt a Földközi-tenger középső részének használatára utal a tőlünk nagyrészt É-ra fészkelő és átvonuló állományok esetében.

A hazánkon átvonuló állományokból származó megkerülések közül a legészakabbi a Svédország ÉK-i részén (é. sz. 63°49'), a legnyugatibb a Franciaország Ny-i részén (ny. h. 0°35') és a legkeletibb az Észtország DK-i részén (k. h. 24°33') fogott egyed. Ősszel a partifecskek többzetes csapatokban vonulnak és akár több százezer egyedből álló éjszakázóhelyeket használnak. Az őszi éjszakázóhelyeken az öreg egyedek korábbi átvonulása feltételezhető a fiatal egyedekhez képest és az átvonuló egyedek száma augusztus közepe után növekszik meg jelentősen. A befogott partifecskek testtömege főként augusztus közepe után nagy, a testtömeg nagysága szoros

pozitív kapcsolatot mutat a napi hőmérséklet maximumával. A másodköltő partifecskek esetében néhány alkalommal megfigyelhető, hogy július végén, augusztus elején a madarak nagy számban hagyják el tojásos, sok esetben már kikelt fiókás fészkeiket és telepeiket úgy, hogy lényeges természetes (pl. ragadozás, betegség, rendkívüli kedvezőtlen időjárás stb.) és emberi zavarás nem volt tapasztalható. Valószínű, hogy a jelenség hátterében a vonulásra való felkészüléssel kapcsolatos öröklött fiziológiai folyamatok állnak, amelyek a nappalok és éjszakák aránya, az egyedek kondíciója és az időjárás alapján váltják ki e sajátos magatartást.

Hasonlóan más vonuló fajokhoz, az őszi vonulási időszakban a Kárpát-medencébe északra érkező hidegfrontok érkezése okozza a legjelentősebb állománymozgásokat az éjszakázóhelyeken.

A magyar partifecske-állomány március-áprilisban kezdi meg tavaszi vonulását az afrikai telelőterületekről. Nagyobb része a Földközi-tenger középső és K-i részén, míg kisebb része a térség nyugati részén keresztül érkezik a fészkelőterületre. A hazai fészkelőállomány tavaszi vonulási időszakából (április-május) 45 megkerülés ismert az alábbi országokból: Marokkó (1), Nigéria (1), Tunézia (1), Málta (11), Korzika (3), Olaszország (16), Svájc (1), Görögország (8), Törökország (2) és Izrael (1). Tavasszal a vonuló egyedek döntő része április közepe és május eleje közötti időszakban kel át a Földközi-tenger térségén. A Földközi-tenger É-i részén tavasszal fogott 30 egyed megkerülésének 90%-a április 15.-május 10. között történt. Egy Nyárádon 1994. július 10-én a fészkelési időszakban gyűrűzött, majd 1997. március 10-én a magyar határtól tíz kilométerre Szlovéniában, a Mura folyó mentén visszafogott partifecske megkerülése arra utal, hogy a legelső partifecskek akár már március közepére elérhetik a Kárpát-medencét. A tavaszi vonulási időszakban egy cseh fészkelőállományhoz tartozó egyed megkerülése ismert, azonban feltételezhető, hogy a cseh mellett az ősszel átvonuló német, lengyel, skandináv és balti állományok is hazánkon keresztül vonulnak. Tavasszal a vonuló partifecskek az őszi vonuláshoz képest lényegesen kisebb csapatokban vonulnak és a legtöbb esetben legfeljebb néhány száz egyedből álló éjszakázóhelyeket használnak. Tavasszal a tapasztalt, már a korábbi években fészkelő egyedek, azon belül a hímek érkeznek vissza elsőként a telepekre, míg a fiatal, egyéves egyedek akár 3 héttel később. A Felső-Tiszán végzett vizsgálatok azt mutatták, hogy elsőként a középkorú, két-három éves hímek érkeznek meg a fészkelőtelepekre, majd az idősebb egyedek és legutoljára a fiatal egyéves egyedek. A partifecskek befogása és gyűrűzése Magyarországon elsősorban a fészkelőtelepeken és a nádasokban lévő éjszakázóhelyeken zajlik.

A partifecske egyike a legnagyobb számban gyűrűzött madárfajnak hazánkban. Az 1951-2006 között gyűrűzött több mint 281 ezer partifecske

jelentős részét, 80%-át telepeken jelölték. Az éjszakázóhelyeken végzett gyűrűzések több mint 60%-át négy táborban végezték április-október között, Keszthely-Fenekpusztán, Sumonyban, Naszály-Ferencmajornál és a szegedi Fehér-tavon. A hazai, 5 km-nél kisebb távolságban megkerült egyedek magas, 7,9%-os aránya elsősorban a fészkelőtelepeken folyó rendszeres és intenzív gyűrűzéseknek köszönhető.

A gyűrűzött partifecskek száma növekedést mutat, azonban ennek hátterében a növekvő gyűrűzői munka áll. A magyar állományban a mesterséges élőhelyeken, pl. homokbányákban fészkelő része jelentős, évi 10%-os csökkenést mutat az ezredforduló óta, míg a Tisza mentén a természetes élőhelyen költő állomány állandó, de az 1998 előtti időszakhoz képest kisebb állomány-nagyságot mutat. Két fészkelési időszak közötti túlélési rátája 20-40%-os érték között változik, átlagosan 38%, amely alacsonyabb a tojóknál, illetve a fiatal egyedeknél. A túlélés jelentősen függ a Száhel-övezetben a telelési/vonulási időszakban lehulló csapadék mennyiségétől. Az elsősorban a tavaszi vonulási és részben a telelési időszakban meglévő magas mortalitás miatt a partifecskek átlagos élettartama alacsony, átlagosan 1,7 év. A legidősebb hazai ismert korú madár egy 1983-ban Újfehértón fiatalként gyűrűzött, majd nyolc évvel később 1991-ben Nyíregyháza-Rozsréten visszafogott hím egyed. Két olyan megkerülés ismert, ahol öregként gyűrűzött egyedet fogtak vissza nyolc évvel később, így minimum 9 évesek voltak (Felső-Tiszán, Nyíregyháza-Sóstóhegyen 1987-ben gyűrűzve, visszafogva Ricsénél 1995-ben, illetve Balsánál gyűrűzve 1994-ben, visszafogva Szabolcsnál 2002-ben.) A legidősebb ismert korú európai madár 10 éves volt.

A partifecskek, mint a többi fecskéfajt, elsősorban nappali vonulóként tartják számon, azonban a Szaharában végzett megfigyelések alapján éjszakai vonulása is megfigyelhető a kiterjedt földrajzi és ökológiai akadályok (pl. sivatagok) átreptelése során. A partifecskek tájékozódá-

sában mind a Nap, mind a Föld mágneses jellemzőinek használata feltételezhető a vonulás során.

A partifecske védelmében nagyon fontos a fészkelőállomány magas szaporodási sikerének fenntartása, a jelentős mértékű vonulási és telelési időszakban jelentkező pusztulások kompenzálása érdekében. A klímaváltozás miatt várhatóan növekszik a kedvezőtlen időjárási helyzetek gyakorisága a fészkelő- és a vonulási/telelési területeken, amely a pusztulások mértékének növekedését vonja maga után. Különösen a természetes élőhelyek, elsősorban a Tisza, a Dráva és más folyók mentén lévő fészkelőhelyek megőrzése a fontos, ahol nagy szaporodási siker a jellemző. A zömében homok-, kavicsbányákban és más partfalakban fészkelő állományok esetében a sikeres fiókanevelés biztosítása is lényeges, hisz a hazai állomány nagy része ezen élőhelyeken fészkel és

a védelem ellenére tapasztalható zavarás (ember, macska, róka, nyest) komoly veszteséget okoz. A fecskék által a vonulási és a fészkelési időszakban látogatott vizes élőhelyek megőrzése kiemelkedő jelentőséggel bír, mert nélkülözhetetlen táplálékbazist biztosítanak a fészkelő- és átvonuló állományok számára egyaránt. Különösen a klímaváltozással összefüggésben a növekvő gyakoriságú kedvezőtlen időjárási körülmények miatt növekszik fontosságuk. A Földközi-tenger térségében a tradicionális, fecskék számára éjszakázóhelyeket biztosító nádasok megőrzése érdemel figyelmet, a terjeszkedő települések és más infrastrukturális fejlesztések miatt.

Európai fészkelőpopulációját 5,4-9,5 millió párba becsülik, amely mérsékelt csökkenést mutat számos országban. A hazai állomány 40-165 ezer párba tehető.

Szép Tibor

© Szép Tibor felvételei

A partifecskevel kapcsolatos aktuális híreinket olvasóink megtalálják az MME folyamatosan frissülő honlapján: www.mme.hu

A sokoldalú ökörszem

Az ökörszem (*Troglodytes troglodytes*) igazi erdei madárfaj, bár télvíz idején a kertekben is felbukkan. Rendszertani helye vitatott, ezt az apró madarat a *Nomenclator*-ban külön családban (*Troglodytidae*) találjuk, a kutatók egy része pedig a fakuszfélék (*Certhiidae*) családjába sorolja, s minden bizonnyal a váci Ligetben fotózott, kéregrepedésekben keresgélő példány az ezt hirdető taxonómusok kedvence lenne. A kismarosi Morgó-patak torkolatában viszont egy másik, törpe vízirigót idéző példánya került objektívem elé: a jéghideg vízből kapkodta ki a Duna felé sodródó, táplálékként számára hasznosítható dolgokat, köztük egy elpusztult halivadékot.

Selmeczi Kovács Ádám

© SELMECZI KOVÁCS ÁDÁM FELVÉTELEI

Kis hattyú a Dunán

Január közepén egy fiatal kis hattyú (*Cygnus columbianus*) bukkant fel a Dunán a szlovákiai Párkány (Sturovo) határában. Itt – csakúgy mint a folyó túloldalán fekvő Esztergomban – hagyományai vannak a téli hattyúetetésnek, így évtizedek óta ezen a szakaszon telegenek legjelentősebb számban a bütykös hattyúk a Dunakanyarban. A kis hattyú azonban igen ritka vendég mindkét országban, s mivel ez a példány ráadásul nem mutatta a fajra amúgy jellemző féltékenységet (véltetően azért, mert családjától való elszakadása után hozzácsapódott a nála jóval bizalmasabb bütykös hattyúkhoz), így terepmadárászok és fotósok sokasága látogatta a két dunai települést, illetve vásárolta fel a környékbeli boltok kenyérszletét, hogy a megfelelő területre csalja az éhes hattyúkat, amelyek szabályosan ingáztak a folyó két partja között. A kis hattyú előfordulási adatai megtalálhatók a www.birding.hu honlapon és szlovák testvérdalán, a www.birding.sk honlapon.

Selmeczi Kovács Ádám

© SELMECZI KOVÁCS ÁDÁM

Borzas gödény Budapesten

2010. február 10-én a budapesti madárászok között futótűzként terjedt el a hír, hogy egy pelikánt láttak a Dunán, a Gellért-hegy mellett. Mivel a 2010-es esztendő eleje igen zord és havas időjárást hozott, nem volt elképzelhető, hogy a Kárpát-medencében 2009 tavasza óta kóborló két borzas gödény közül az egyik – a tavak befagyása után – kényszerűségből a Dunát választotta táplálkozó- és pihenőhelyül. Aznap a madarat Krasznai Attila figyelte meg elsőként, de másoknak már nem volt alkalmuk látni a ritka vendéget. Másnap reggel néhány szerencsés madárásznak sikerült újra találkozni a gödénnyel, majd az első bizonyító fotók csak 12-én reggel, Kókay Bencének köszönhetően láttak napvilágot. A hatalmas méretű madár annak ellenére, hogy könnyen észrevehető, szinte minden nap csak a reggeli órákban mutatta meg magát, majd napközben általában eltűnt a kíváncsi madármegfigyelők elől. Utoljára 2010. február 15-én Juhász Eszter figyelte meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem felett körözni a ritka madarat. Hatnapos budapesti vendégeskedése során észrevehetően mindig tartózkodott a hidaktól, valamint a zajosabb partszakaszaktól, legtöbbször a Duna középső részén úszkálva figyelték meg. Előszeretettel kereste a fővárosban telelő kormoránc csapatok társaságát.

Bajor Zoltán

© BAJOR ZOLTÁN FELVÉTELEI

Keleti gerle Fertőrákoson

2010. január 11-én Fertőrákos határában a keleti gerle (*Streptopelia orientalis meena*) egy immatur példányát sikerült megfigyelni, majd másnap ugyanott lefényképezni. A faj Ázsiában honos, Európában ritka kóborlónak számít. Mint később kiderült, már az elmúlt év karácsonya óta itt tartózkodott. A madarat az első észlelést követően közel száz hazai és külföldi megfigyelő látta. Amennyiben az MME Nomenclator Bizottsága is hitelesíti az adatot, ez lesz a faj második hazai megkerülése.

Mogyorósi Sándor

© Mogyorósi Sándor

Karvaly az Örs vezér téren

Január 14-én reggel munkába menet egy madártetemet vettem észre az Örs vezér tér zuglói villamosmegállójában. (A BKV-sztrájk miatt a megálló néptelen volt.) Közelebb érve hím karvalynak (*Accipiter nisus*) bizonyult a mozdulatlan szürkesség. Óvatosan félrevittem egy járókelők által nem háborgatott helyre, majd munkaidő után, már kora este, kimentem újra, és lefényképeztem a madarat. Sem külsérelmi nyomot, sem gyűrűt nem találtam rajta. A madarat csak kesztyűs kézzel fogtam meg, nem éreztem a testhőmérsékletét, viszont a merevség sem állt még be, mert a feje ide-oda csuklott, és a szárnyait is ki tudtam feszíteni. Valószínű tehát, hogy 24 órán belül pusztult el. (Hazavittem és elhantoltam társasházunk kertjében.)

Dorogman László

Nagy kócsagok Miskolcon

Miskolc belvárosában különleges madárvendégeket figyelhetünk meg 2009. december 26-tól, amikor nagy kócsagok (*Egretta alba*) jelentek meg az urbánus környezetben (2010. január 31-én egyszerre 5 nagy kócsagot figyeltünk meg ezen a helyen). Valószínűleg a Sajó jelentős méretű áradása miatt találtak jó vadászó-, halászó helyet, ezért szorultak a Szinva medrébe, ahol igen gyorsan levonult a Bükkből származó olvadékvíz, és ezért itt a kócsagokon kívül több más érdekes faj – hegyi billegető (*Motacilla cinerea*), jégmadár (*Alcedo atthis*) és sárszalonna (*Gallinago gallinago*) – is jó táplálkozó-területekhez jutott.

A városi környezetben fán pihenő nagy kócsag elgondolkodtató szimbolikus értelemben is, hiszen ez a madár azért lett a hivatalos természetvédelem jelképe, mert a 20. század közepére történő drasztikus állománycsökkenését az ember okozta, méghozzá egy divathóbort miatt. A magamfajta városlakó, és egyébként is inkább hegyvidékhez szokott madarász azokban az időkben nem is álmodott arról, hogy a nagyon ritka és különben is a nádas-vizes élőhelyeket kedvelő faj állománya úgy megerősödik, hogy valaha is ilyen körülmények között lesz megfigyelhető. Hogy ez mégis megtörténhetett, az a – hivatásos és műkedvelő – természetvédők egyik nagy eredménye, amely biztató lehet a mai generációk természetvédelmi munkájára.

Losonczy László

Uhu a fővárosban

Furcsa módon ismételt fővárosunkba tévedt az uhu (*Bubo bubo*) egy fiatal példánya, amelyet 2010. január 12-én a VIII. kerület egyik házának kéményén sikerült észlelni. Első alkalommal 2009. december 2-án a XII. kerületi Városmajor utcából kaptunk egy bejelentést, hogy egy óriási bagoly ül a kéményen. Zsoldos Csabával azonnal a helyszínre igyekeztünk, és még ott találtuk a madarat. Megfigyeléseink során a varjak és szarkák folyamatosan zaklatták az uhut. Nagy valószínűséggel a decemberben látott madár tűnt fel újra a VIII. kerületben is.

Az uhu hazánkban fokozottan védett faj, 50 hazai párról van tudomásunk, amelyek elsősorban a nagyobb, felhagyott kőbányákban költenek. Feltevézéseink szerint ez a példány udvarokban, parkokban mozgó rágcsálókra, galambokra vadászott városi vendégeskedése során.

A madáron semmi jelét nem tapasztaltuk, hogy fogságból szökött lenne, teljesen ép és egészséges volt, béklyót nem viselt. Valószínűleg csak egy Budapestre betévedt kóborló példányról van szó.

Lendvai Csaba

Tavaszdik Baranyában

Zsuzsanna napján, február 19-én még nem szólaltak meg a mezei pacsirták, de kisebb-nagyobb vonuló csapataikkal már találkoztunk a megyében. Visszatértek a seregélyek is, a sumonyi halastavak nádasában a hónap végén 4000 példányból álló csapatuk éjszakázott. Ugyanitt az egyik tőegységen a bőjti récék népes csapata is megjelent (300 példány). A belvizes elöntések környékén jajonganak a bíbicek, a bokrosokban fel-felcsendül az énekes rigók szaggatott éneke. A városi fekete rigók is hangolnak hajnalonként, és fészkelőhelyek után kutakodnak a bokrok sűrűjében. Itt-ott az antennákon a házi rozsdafarkú éneke is felcsendül. Az utak mellett egy-egy cigánycsuk billegeti izgatottan a farkát, az egerészölyvek pedig merész fordulatokban gazdag nászröptükkel jelzik, hogy elérkezett az idő a szaporodásra. A nagyobb parkokban, az erdőkben már gyönyörködhetünk az erdei pintyek és a citromsármányok énekében. A mecseki bükkösökben a kék galambok udvarló, mély bűgása hallatszik, a széncinkék harsány „nyitnikék”-je pedig minden kétséget kizáróan a tavaszt jelzi. A rétisások többsége már a fészken kotlik, és elkezdődött a hollók költése is. Csökkenőben a nálunk telelő vetési ludak és nagy lilikek száma, s az egyetlen fészkelő vadlúdfajunk, a nyári lúd már tojásait igazgatja a horvát határ mellett, az Izsépi-Dunán. A harkályok szinte eszüket vesztve kergetőznek a fák törzsén, s az őzapók párokra szakadva rövidesen fészeképítésbe kezdenek. A madártetők lassan elnéptelenednek, bár egy-egy cinege- és pintyféle még visszajár nosztalgizálni egy kis potya csemegére. Az itt-ott még hófoltokkal tarkított földön szirmát bontogatja a hóvirág és az illatos hunyor, a Szársomlyón lassan elvirágzik a magyar kikerics. Az emberfiáról lekerül a nagykabát, s lelkünk kitérül, új reményekre várva. Tavasz lesz végre, újra tavasz!

(További madártani érdekességek a megyéből: www.baranyamadar.hu)

Bank László

Mindennapi fecskevédelem

A fecskék évében Madárbarát kert rovatunk tavaszköszöntő cikkében a mindennapi fecskevédelem lehetőségeit tekintjük át. A fecskebarátok legfontosabb teendői közé tartozik a költési siker növelése, hiszen a fecskeállományok csökkenését okozó élőhely-átalakítások és a klímaváltozás negatív hatásait az egyes ember közvetlen beavatkozással nem tudja befolyásolni.

A FRAPPÁNS FECSCPELENKA

A fecskékkel kapcsolatos konfliktusok hátterében túlnyomórészt a fészkekkel együtt járó ürülékpotyogás áll. Rengeteg családi és lakótársi viszály, törvénytelen fecskeszavarási elkerülhető egy egyszerű eszközzel: az MME boltjában is beszerezhető fecskepelenkával. Ez egy fészkenként 30x20 cm-es fa, fém vagy műanyag lap, amit közvetlenül a fészek alá kell felszerelni, hogy felfoghassa az etető madarak és a fiókák piszkát, így a fészek alatti terület tiszta marad. A fecskepelenkát legjobb a költési időszak előtt felszerelni, de szükség esetén

éppen lakott fészkek alá is kihelyezhetők, a néhány perces beavatkozás többnyire nem zavarja a madarakat. Ha későn észleltük a fecskék megtelepedését, lehetőleg várjuk meg a fiókák kikelését, mert ezeket már nem hagyják magukra a szülőmadarak. A fecskepelenkáról szükség szerint a költési időszakban is, de ősszel mindenképpen távolítsuk el a felhalmozódott ürüléket.

LÉTESÍTSÜNK SÁRGYÚJTÓ HELYET!

A füstifecske és molnárfecske fészkeinek szó szerint az út pora – amenny-

nyiben kellő mennyiségű esővízzel sárrá válik. A jelentős részben burkolattal fedett talajú lakott területek fecskéinek, különösen a városközpontokba is bemerészkedő molnárfecskéknek, a mind gyakoribb aszályos tavaszokon, nyáron szinte lehetetlen sarat találniuk. Ezt ellensúlyozhatjuk sárgyújtó helyek létesítésével.

A legkézenfekvőbb megoldás, ha március végétől a falusi, tanyasi udvarokban, állattartó telepeken, kis forgalmú utak földes padkáján, gyártelepeken asztalnyi területet jól beiszapolunk, addig locsoljuk a vizet, amíg a talaj többet már nem képes beszívni. Ezután már csak annyi a dolgunk, hogy a csapadékviszonyoktól függően néhány naponta újra locsoljuk a területet, folyamatosan lágy sáros állagban tartva azt.

Ha a kertben szeretnénk sárgyújtó helyet létesíteni, első lépésben tisztítsuk meg a fűtől a talajt, majd ássunk egy sekély gödröt, amit béleljünk ki műanyag fóliával: ez megakadályozza a víz elszívását, így kevesebb munkával tartjuk nedvesen a sárgyújtó helyet. A kiásott föld nagyobb göröngyeit aprítsuk fel, a gyökereket, köveket szedegessük ki, majd a „finomított” talajt lapátoljuk vissza a fóliára. Lehetőség szerint a sárgyújtó hely talajába keverjünk agyagos földet, mert ez még jobb tapadást biztosít. Belocsolás előtt simítsuk el a földet úgy, hogy kissé a gödör belseje felé lejtjen. Különösen a füstifecske által látó-

gatott területen érdemes a sárba száraz fűvet keverni, a madarak a nedvességtől felpuhult szálakat kötőanyagként beépítik a sárgombócok közé.

Ahol a talaj nem hozzáférhető, vagy ha a kertben nem szeretnénk feltörni a gyepeket, mobil sárgyújtó helyet is készíthetünk nagyobb műanyag virágaláték tálcákban. A kellően finom földet egyszerűen szórjuk bele, simítsuk el, majd öntözzük mindaddig, amíg meg nem áll rajta a víz. A tálcás sárgyújtót hagyhatjuk a földön, de kisasztalra vagy párkányra téve is kihelyezhetjük a fecskéknek.

DRÓT FÉSZKEKALAPOK

Azok az épületrészek, ahol a sár nem tud megtapadni, alkalmatlanok fecskék építésére. Ilyenkor 15-20 cm széles, apró szemű dróthálós fészkealapokat alkalmazhatunk, amelyhez a fecskék már képesek hozzátapasztani a sárfészket. Fontos, hogy a drótot sűrűn fogassuk fel, hogy az még több fecskék súlya alatt se váljon el a felülettől. A dróthálós fészkealapokat, fészkenként 20 cm-t számolva, az épületek esővédett falszakaszain közvetlenül a falra vagy fenyődeszka-lapra szerelve alkalmazhatjuk. Utóbbi előnye, hogy a drótot a falfúrásnál sokkal egyszerűbben szeggel is felfogathatjuk, és a fecskepelenkát is könnyedén felcsavarozhatjuk.

A fészkealapot a tető síkjáig toljuk fel, így ezt a molnár- és a füstifecske is használni tudják. Ha a tető és a fal találkozási lépcsőzetes, a fészkealap és a tető közötti rés marad, ami csak a nyitott fészket építő füstifecske számára megfelelő. Ha ilyen helyen a fészkealap tetejére 15 cm-es vízszintes tetőt szerelünk, a tetőig nem emelhető fészkealapokat a molnárfecske is el tudja foglalni.

A deszkára szerelt dróthálós fészkealapokat lehetőleg ne átmenő csavarokkal fogassuk fel, mert ha ráépültek a fészkek, ezek megromlásuk nélkül nem tudjuk eltávolítani a falról (például felújításkor). Ezért jobb, ha fémből készült rögzítőfüleket szerelünk a deszkalapok két oldalára vagy aljára.

MESTERSÉGES FECSCKEFÉSZKEK

Az MME boltjában kapható, égetett cserép mesterséges molnár- és füstifecskefészkek függőleges hátfallal, oldalanként egy-egy szerelőlyukkal rendelkeznek, amelyeken keresztül egyesével vagy telepesen is a falra rögzíthetők. Ezek lemeszelhetők, de eredeti színükben is elfoglalják a madarak. A műfészkeket érdemes sárgyújtó helyek létesítésével együtt használni, és a már említett fészkealapokra is felhelyezhetünk néhányat, mert így elősegíthetjük a madarak természetes fészkeépítését is.

MESTERSÉGES MOLNÁRFECSCKE-KÖLTŐTELEP

Csapadéknak kitett falszakaszokon, de akár kisebb-nagyobb városi parkokban is, ahol a fecskék egyébként nem tudnak költeni, lehetőség van molnárfecske-telepek kialakítására. Ezek a deszkára szerelt dróthálós fészkealapok 1,5-2 m hosszú, bádoggal, kátránypapírral, fóliával szigetelt esővédő tetővel ellátott változatai. Ez olyan széles legyen, hogy ha fecskepelenkát is szerelünk a telep alá, a lecsorgó víz ne erre csöpögjön. A szimpla fészkelepek falra, kerítésre függeszthetők, a szabadon álló lábazatra szerelt változat mindkét oldalán költhetnek a madarak. Az MME boltja árusít ilyen kétszintes molnárfecske telepet, amin akár 60-70 fecske is fészkelhet. Elősegíthetjük a betelepülést, ha a telepekre felszerelünk 1-2 műfészket, és a közelben sárgyújtó helyet is kialakítunk. A macskák elleni védelemül az „állványos” telepek lábazatára kötözzünk tüskés ággallért vagy szögdrótot.

PARTIFECSCKE-KÖLTŐFALAK KIALAKÍTÁSA ÉS VÉDELME

A partfalakban fészkelő partifecske nem túl válogatósak, képesek földutak 10-15 cm-es padkájába, vizesárkok, munkagödörök, épületalapok, tömörödött földhalmok, homokbányák függőleges falába mélyíteni költőüregeiket. Ezért ha rendelkezünk kellő területtel és erőfor-

rással, kialakíthatunk saját partifecske-telepet is. Ennek egyik módja, ha 10-15 m hosszú, 1,5-2 m széles és 1,5 m mély, függőleges falú árkot készítünk. Hasonló telepek alakíthatók ki partoldalak, földhányások oldalának függőlegesre faragásával, és fészeküreg kezdemények kialakításával. Egy-egy ilyen mesterséges telepen akár száznál több partifecskepár is megtelepedhet. A már működő partifecske- (és gyurgyalag-) telepeken segíthetjük a madarak megmaradását, ha kora tavasszal a lejtőre erodálódott partfalakat függőlegesre faragjuk. Minden esetben érdemes öklömnyi fészeküreg kezdeményeket mélyíteni a partfalba, ami egyrészt vizuálisan csalogatja a partifecskéket, másrészt megkönnyíti a megkapaszkodást és az ásást számukra. A veszélyes, meredek költőárkokat, partfalakat a balesetek elkerülése végett jól láthatóan jelöljük meg, kerítsük el.

SARLÓSFECSEKODÚK

A toronymagas panelházak hasadékaiban fészkelő sarlósfecskek számára két mesterséges odútípus is beszerezhető az MME boltjában. Az egyik az erkély- és ablakbeugrók felső sarkába fecskepelenka-szerű polcra vagy HILTI-szalaggal közvetlenül a falra rögzíthető egy fészeküreges változat. A másik az esővédő féltetővel fedett, a lapos tetők párkányzatának, felépítményeinek stabil, sík felületére ültetve rögzíthető három költőüreges változat.

A panelfelújítások gyakran a költési időszakban zajlanak, és a sarlósfecskefészkek megsemmisülésével járnak (az épületek hasadékaiban élő denevéreket is elüldözik). Ilyenkor a fiókás fészkeket és denevéreket megpróbálhatjuk mesterséges odúba áttelepíteni. Ezeket ideiglenesen az eredeti üregekhez minél közelebb az állványzatra, majd a felújítást követően az épületre helyezhetjük ki. Még jobb lenne, ha a felújításokat a költési időszakon kívül terveznék, vagy ha ez nem lehetséges, még azelőtt lezárják az épületek üregeit, hogy a madarak májusban visszaérkezve újra elfoglalják azokat.

ADATBÁZIS A FECSKÉK VÉDELMEÉRT

Költőhelyek létesítésével, fészkelektelepek, őszi gyülekezőhelyek ismeretében sokat tehetünk a madarak védelméért, ha csatlakozunk az MME országos fecskeadatgyűjtési programjához a világhálón a www.fecskefigyelo.mme.hu oldalon! Minél többen töltünk fel adatokat a fecskeadatbázisba, annál pontosabb képet tudunk kialakítani az országos fecskeállományról, ami elengedhetetlen a védelmi beavatkozások megtervezéséhez.

KÖZÖSSÉGI ÉS SZEMLÉLETFORMÁLÓ PROGRAMOK

Ismeretterjesztő és szemléletformáló céllal országszerte fecskés rendezvényeket szervezünk április-szeptember között, amire szeretettel várjuk az óvodás csoportokat, iskolai osztályokat és szakköröket, baráti társaságokat, családokat, nyugdíjasokat:

- Fecskeváró – az érkező madarak megfigyelése a *Tavaszi madárles* program (www.springalive.net) keretében – április-májusban.
- Partifecske nap – Tiszai hajókirándulás partifecske-telepekre – május
- Fiókaköszöntő – látogatás a fecsketelepekre – június-augusztusban.
- Bemutató fecskegyűrűzések – június-augusztusban.
- Fecskebúcsúztató – őszi vonulásra készülő éjszakázó csapatok megfigyelése – szeptemberben.

További fecskevédelmi információk:
www.mme.hu > A 2010. év madarai a fecskék (a nyitóoldalon jobb oldalon, fentről a harmadik mező)
www.mme.hu > Napi madárvédelem > Madárvédelmi eszközök > Fecskevédelmi eszközök
www.mme.hu > Csatlakozzon > Közösségi programok > Fecskefigyelő események

Orbán Zoltán

INGYENES ONLINE FOTÓMAGAZIN MINDENKINEK!

„A madárbarát Magyarorszáért!”

MAGYAR MADÁRTANI ÉS TERMÉSZETVÉDELMI EGYESÜLET

1121 Budapest, Költő u. 21. • Telefon: 1 275 6247 • Fax: 1 275 6267

E-mail: mme@mme.hu • Honlap: www.mme.hu

Adószám: 19001243-2-43 • Bankszámlaszám: 11712004-20011215

1% előnyt a
madárvédelemnek!

KEDVES MADÁRBARÁT!

Magyarország lakossága 10 millió,
az **MME** tagsága 10 ezer fő.

Magyarországon adója **1%-áról** az érintett lakosság
alig 50%-a rendelkezik!

2009-ben az **MME** természetvédelmi munkájának
támogatására **3 572-en** ajánlották fel személyi
jövedelemadójuk **1%-át**.

Könnyű elképzelni, **mennyivel több** juthatna
madárvédelemre, gyermek- és közösségi programokra,
szemléletformálásra, ha a mostaninál **többen** nyilatkoznának
– ha **Ön is nyilatkozna** – adója **1%-áról!**

Kérjük, **2010-ben** nyújtson **1%-ával** segítséget
a fogyatkozó fecskék védelméhez!

Támogatását ezúton is köszönjük!

Dr. Bankovics Attila
elnök

